



Nota van Antwoord zienswijzen

Actualisatie winningsplan Waalwijk-Noord

Datum: 6 november 2018 kenmerk 18185064

<i>1</i>			<i>Planmatig beheer</i>
1a	R039	Zienswijze	Indiener stelt dat het winningsplan voorziet in wijzigingen aan de bestaande put. Het betreffen stimuleringswerkzaamheden, het boren van een aftakking of het boren van een nieuwe put in het gasvoorkomen. Indiener vindt de overige veranderingen aan deze put dan wel de nieuwe put niet of nauwelijks, dus volstrekt onvoldoende, beschreven. De gegeven motivatie alsook de onderbouwing schiet te kort.
		Antwoord	Vermilion schrijft in paragraaf 3.2 van het winningsplan dat "afhankelijk van de resultaten van deze stimulatiewerkzaamheden, kan eventueel besloten worden een aftakking van de bestaande putten of een nieuwe put te boren om al het gas te produceren. De exacte planning van een dergelijke boring of aftakking van een bestaande put is nog niet bekend. Deze hangt af van het verlenen van de vergunningen om deze put te mogen boren en te produceren, en van het resultaat van de stimulatie van de bestaande putten." De technische toelichting met betrekking tot hydraulische stimulatie is voldoende en de minister kan daarom in het instemmingsbesluit instemming verlenen met het toepassen van hydraulische stimulatie in het Waalwijk-Noord voorkomen. Indien Vermilion voornemens is tot het boren van een aftakking of het boren van een nieuwe put in het gasvoorkomen zal Vermilion ten behoeve van een omgevingsvergunning dit voldoende moeten beschrijven.
1b	0008	Zienswijze	Indiener stelt dat de puttrajecten beperkt moeten worden rond de A59. Deze zouden zo veel mogelijk naar het Oosten en Noorden gelegd moeten worden. Te allen tijde moet voorkomen worden dat putten in de bebouwde kom onder de A59 door komen.
		Antwoord	De minister constateert dat in het winningsplan de bestaande puttrajecten zijn gelokaliseerd ten noorden van de A59. Indiener heeft zorgen voor bodemdaling in de bebouwde kom. Het diepste punt van de bodemdalingsskom is gelegen buiten de bebouwde kom van Waalwijk. De zienswijze heeft betrekking op boringen voor nieuwe putten waarvoor een omgevingsvergunning is benodigd. Dit is geen onderdeel van de toetsingsgronden in de Mbw voor het winningsplan en kan daarom ook niet leiden tot het opnemen van een voorschrift in het besluit. Overigens wordt een put zo ontworpen dat er geen nadelige effecten zijn voor de bovengrondse infrastructuur zijn. De herstructurering van de A59 staat los van de gaswinning in Waalwijk-Noord. De provincie Noord-Brabant geeft in haar advies aan dat bodemdaling door de gaswinning tot dusver niet tot problemen voor de infrastructuur in Noord-Brabant heeft geleid. Omdat de kans op aardbevingen (bodemtrillingen) als gevolg van de gaswinning in Waalwijk-Noord verwaarloosbaar is, is ook de kans op schade door trillingen verwaarloosbaar.
1c	0009	Zienswijze	Indiener wil weten hoeveel gas er sinds het begin op deze locatie is gewonnen.
		Antwoord	Gasproductie uit het gasvoorkomen Waalwijk-Noord startte in 1991 met de putten WWN-01 en WWN-02. Productie uit put WWN-03 startte in 1998. Tot en met 31 december 2016 is 2436

			miljoen Nm ³ gas geproduceerd. De maandelijkse productiegegevens per voorkomen zijn te raadplegen op www.nlog.nl .
1d	0013	Zienswijze	Indiener stelt dat de putten eerder zijn gebruikt. Waarom nu weer hun gebruik verlengen. Er is toch al veel uit gehaald. Hoeveel % van wat er zat, zit er nog in?
		Antwoord	Vermilion hoopt tussen de 107 miljoen en 1618 miljoen Nm ³ aardgas te winnen over de periode 2017-2026 uit het voorkomen Waalwijk-Noord. Tot en met 31 december 2016 is er 2436 miljoen Nm ³ aardgas gewonnen uit het voorkomen Waalwijk-Noord. Vermilion verwacht dat het voorkomen oorspronkelijk 5300 miljoen Nm ³ aardgas bevatte. Dit houdt in dat ca. 56% van het oorspronkelijk aanwezige aardgas in het voorkomen nog aanwezig is.
1e	0013	Zienswijze	Hoeveel kubieke meter gas wil Vermilion gaan winnen, per put?
		Antwoord	Vermilion hoopt tussen de 107 miljoen en 1618 miljoen Nm ³ aardgas te winnen over de periode 2017-2026 uit het voorkomen Waalwijk-Noord. Dit gasvoorkomen wordt geproduceerd met de putten WWN-1, WWN-2 en WWN-3. In het winningsplan geeft Vermilion aan dat er een mogelijkheid is om de put WWK-1 later te gebruiken om de productie van het Waalwijk-Noord veld te optimaliseren
1f	0013	Zienswijze	Per wanneer beoogt Vermilion de putten te sluiten?
		Antwoord	Dit instemmingsbesluit betreft de periode tot en met 31 december 2026. Wanneer Vermilion de putten beoogt te sluiten is nog niet bekend. Wanneer Vermilion na 31 december 2026 door wil gaan met winning, zal een wijziging van het winningsplan moeten worden ingediend, waarmee de minister opnieuw moet instemmen. Wanneer een winning wordt beëindigd, zal de operator een sluitingsplan in moeten dienen bij de minister. Het sluiten van de putten is onderdeel van het sluitingsplan en valt niet onder de instemming met het winningsplan.
1g	0013	Zienswijze	Hoeveel aardgas mag Vermilion winnen en hoe gaat het ministerie controleren dat er niet meer gewonnen wordt?
		Antwoord	Op grond van dit instemmingsbesluit verkrijgt Vermilion, onder voorwaarden, toestemming een maximaal productievolume van 4054 miljoen Nm ³ te produceren uit het voorkomen Waalwijk-Noord tot en met 31 december 2026, waarvan 1619 Nm ³ na 1 januari 2017. De door Vermilion geproduceerde hoeveelheid aardgas wordt geregistreerd. SodM houdt hier toezicht op.
1h	0023, 0027, 0035, 0036, 0037, 0041, 0044, 0051	Zienswijze	Indieners stellen dat de P/Z-plot gegevens hadden gegeven moeten worden om een goede afweging te kunnen maken: om een materiaalbalans te bepalen. Op deze manier kan lekkage bepaald worden.
		Antwoord	Om een winningsplan te toetsen moet de minister de drukdaling weten en de eindruck. Dat zijn namelijk belangrijke gegevens om de bodemdaling en het seismisch risico te bepalen. Die gegevens heeft Vermilion in het winningsplan en de SRA staan. Deze gegevens zijn openbaar gemaakt.

			<p>TNO ontvangt en beoordeelt de P/Z-plot namens de minister. Deze gegevens zijn 10 jaar vertrouwelijk. Aan de hand van deze bedrijfsgegevens zijn namelijk de gasreserves en dus de financiële positie van Vermilion af te lezen.</p> <p>In de zienswijze stelt u dat uit de P/Z-plot gegevens de hoeveelheid aardgas kan worden afgeleid die ongecontroleerd weglekt bij de winning.</p> <p>In een P/Z-plot wordt de drukdaling in een gasreservoir uitgezet tegen de cumulatief geproduceerde hoeveelheid gas. Door extrapolatie kan worden bepaald wat theoretisch de maximale hoeveelheid gas in het gasveld is. Idealiter gedraagt een gasveld zich als een gesloten tank. De P/Z-plot toont in die gevallen een rechte lijn dat erop duidt dat de drukafname evenredig verloopt met de cumulatieve geproduceerde hoeveelheid gas. Bij het overgrote deel van de kleine gasvelden in Nederland toont de P/Z-plot deze rechte lijn. Zo ook de P/Z-plot van de putten Waalwijk-Noord-1, Waalwijk-Noord-2 en Waalwijk-Noord-3. Een snellere drukdaling dan op basis van de cumulatief geproduceerde hoeveelheid gas verwacht mag worden is niet in het belang van de operator en wordt in voorkomende gevallen dan ook onderzocht. In de enkele gevallen waarbij de P/Z-plot geen rechte lijn vertoont kunnen daar meerdere oorzaken aan ten grondslag liggen zoals interferentie met andere productieputten, slechte permeabiliteit van het gesteente en waterdrive. De stelling dat er in die gevallen sprake is van ongecontroleerd weglekken van gas wordt niet ondersteund door de actuele wetenschappelijke inzichten op dit punt. De stelling dat er bij Waalwijk-Noord sprake is van ongecontroleerd weglekken van gas wordt nergens door ondersteund.</p>
1i	0044	Zienswijze	<p>Indiener stelt dat het winningsplan een actualisatie betreft en in het rapport wordt beschreven dat er mogelijk nieuwe putten worden geboord. Is het mogelijk om nieuwe putten toe te staan binnen een actualisatie? Wanneer er sprake is van nieuwe putten, hoeveel zijn dit er en wat is de locatie? Indiener verzoekt om duidelijk te beschrijven of het gaat om enkel de bestaande of nieuwe putten.</p>
		Antwoord	<p>Het winningsplan Waalwijk-Noord betreft een actualisering van het vigerende winningsplan voor de wijze van deze winning en de mogelijke effecten van de deze winning. Een van de redenen voor actualisering is dat Vermilion mogelijkheden ziet om de gasproductie van het voorkomen te verhogen. Dit zou eventueel kunnen door middel van het boren van een nieuwe put in het voorkomen. Met een nieuw winningsplan is instemming van de minister nodig. Op de voorbereiding van een besluit over instemming met een winningsplan is Afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht van toepassing. Deze procedure is gevolgd. Voor het aanleggen, uitbreiden of wijzigen van een boorgat dient Vermilion een omgevingsvergunning aan te vragen. In omgevingsvergunningsprocedure worden het aantal en locatie van de boringen beoordeeld.</p>
1j	0044	Zienswijze	<p>Indiener stelt dat in het rapport meerdere malen over onzekerheden op diverse onderwerpen wordt gesproken, zoals de hoeveelheid, exacte locatie en de duur van de winning. Hoe kunnen op</p>

			basis van onzekerheden wel de risico's voor de bodemdaling, samenleving en directe omgeving ingeschat worden op verwaarloosbaar? De motivatie dat er geen effecten plaatsvinden is te beperkt en niet toereikend om deze conclusie te trekken. Het effect over 50 jaar is niet bekend en de gevolgen voor mens en milieu op lange termijn zijn onduidelijk.
		Antwoord	Bij de start van de winning uit een voorkomen is de hoeveelheid winbaar gas niet exact te bepalen In het winningsplan worden voornamelijk de resultaten van de berekeningen van de totale hoeveelheid winbaar gas geplaatst. Zo staat in tabel 5.1 van het winningsplan de verwachte low-, mid- en high-case scenario's van de gaswinning Waalwijk-Noord. Voor berekeningen van gasreserves is het omgaan met onzekerheden in de diepe ondergrond zeer belangrijk. De onzekerheden worden meegenomen in de berekening wat resulteert in low-, mid- en high case productieprofielen. Voor het toetsen van de gevolgen van gaswinning wordt door de minister en de adviseurs altijd uitgegaan van het high-case productieprofiel als scenario voor de bepaling van de mogelijke effecten.
1k	0044	Zienswijze	Indiener stelt dat in artikel 8 van de Mbw staat beschreven dat een winningsvergunning slechts wordt verleend, indien aannemelijk is dat de delfstoffen binnen het gebied waarvoor de vergunning zal gelden economisch winbaar zijn. Daartegenover staat dat sinds 2005 de putten in het gasveld een wat sluimerend bestaan hebben, en in het Winningsplan van Wintershall Noordzee BV uit 2003 voor de concessie Waalwijk worden alle drie de velden omschreven als zijnde in een verregaande staat van depletie. In dit winningsplan wordt tevens gesproken over het feit dat van deze velden meer dan 90% van het winbare gas is gewonnen. De stand van zaken op dat moment was een totale productie van 2,2 miljard m ³ , en sindsdien is er nog ruim 200 miljoen m ³ gas geproduceerd door de velden. De conclusie mag dan ook getrokken worden dat de velden praktisch gesproken leeg zijn, en toch spreekt het winningsplan van Vermilion van een verwachte productie van 1,6 miljard m ³ te produceren. Daarmee zou Vermilion de productie van de eerste 9 jaar van de gasvelden evenaren, terwijl het gasveld praktisch leeg is. Vermilion wil dit doen met een methode die in dit gasveld in het verleden maar weinig effectief is gebleken, mechanische stimulatie, in ieder geval op de schaal waarin het voorstel nu zegt te willen gaan toepassen. Door bovenstaande argumenten betwijfelt indiener dat de delfstoffen economisch winbaar zijn. Tevens zijn de winningsplannen van Vermilion opgeknipt in meerdere winningsplannen, welke nog in procedure zijn en waartegen veel verzet is. Is het winningsplan enkel voor Waalwijk-Noord rendabel?
		Antwoord	Volgens het geologische model van Vermilion worden niet alle voerende lagen van het Waalwijk-Noord voorkomen geproduceerd door de huidige 3 putten. Vermilion benoemt als laag scenario de productie van 107 miljoen Nm ³ gas door winning uit de bestaande putten zonder verdere optimalisatie of stimulatie. Om het resterende gas te kunnen produceren zijn aanvullende maatregelen nodig zoals putstimulatie, aftakkingen van bestaande putten of nieuwe putten.

			Vermilion verwacht met deze maatregelen nog 743 miljoen Nm ³ tot maximaal 1618 miljoen Nm ³ gas te produceren in de productiescenario's met middelgrote en hoge opbrengst. Vermilion komt met de lage tot hoge productiescenario's uit op een winningsfactor tussen de 61% en de 76%. Mede op basis van de adviezen van SodM en TNO acht de minister de voorgestelde productiescenario's en de winningsduur tot en met 2026 realistisch en het gas economisch winbaar.
1l	0044	Zienswijze	Indiener stelt dat het winningsplan voor elk voorkomen binnen het vergunningsgebied een beschrijving van de in artikel 35 van de Mbw genoemde onderdelen moet bevatten. Al deze bovenstaande punten zijn onvoldoende of met een te grote marge opgenomen in het winningsplan. Het is moeilijk nauwkeurig te voorspellen hoe lang de winning wordt voortgezet. De einddatum van productie is dus onzeker, niet alleen doordat er onzekerheden in de analyse van de ondergrond zitten, maar ook doordat toekomstige operationele ontwikkelingen niet allemaal voorspeld kunnen worden. De wijze van winning is niet beschreven, de verwachte hoeveelheden per jaar zijn ingeschaald in drie verschillende cases en er zijn geen kosten op jaarbasis benoemd voor het winnen van het gas.
1m		Antwoord	De hoeveelheid winbaar gas uit een voorkomen is niet exact te bepalen. In het winningsplan worden voornamelijk de resultaten van de berekeningen van de totale hoeveelheid winbaar gas geplaatst. Zo staat in tabel 5.1 van het winningsplan de verwachte low-, mid- en high-case productieprofielen van de gaswinning Waalwijk-Noord. Voor berekeningen van gasreserves is het omgaan met onzekerheden in de diepe ondergrond zeer belangrijk. De onzekerheden worden meegenomen in de berekening wat resulteert in low-, mid- en high-case productieprofielen. Voor het toetsen van de gevolgen van gaswinning wordt door de minister en de adviseurs altijd uitgegaan van het high-case productieprofiel. De wijze van winning is voldoende duidelijk omschreven in het winningsplan (Hoofdstuk 3). Zoals Vermilion zelf al stelt in het winningsplan (pagina 24) wordt hydraulische stimulatie van het reservoir verwacht, omdat de doorlatendheid van het gesteente onvoldoende is. Het boren van een aftakking van een bestaande put in het gasvoorkomen of eventueel het boren van een nieuwe put in het gasvoorkomen behoort ook tot de mogelijkheden. De kosten op jaarbasis voor het winnen van het gas heeft Vermilion als vertrouwelijke informatie aan de minister overhandigd. Deze informatie wordt niet publiek gemaakt.
		Conclusie	Gelet op bovenstaande zienswijzen zijn er geen gronden om het instemmingsbesluit Waalwijk-Noord te wijzigen. Wel zijn er enkele tekstuele wijzigingen in de overwegingen opgenomen: <ul style="list-style-type: none"> • De in de overwegingen genoemde hoeveelheid te produceren gas is in overeenstemming gebracht met de hoeveelheid in het voorschrift. • Enkele schrijffouten zijn aangepast.

2			<i>Planmatig beheer – hydraulische stimulatie</i>
2a	R026	Zienswijze	<p>Indiener stelt voor de monitoring van het grondwater direct met alle boorlocaties te integreren, inclusief nulmeting van die parameters waarmee lekkage vanuit de diepte en de put eenduidig kan worden vastgesteld. Indiener stelt voor te borgen dat de monitoring onafhankelijk geschiedt. Indiener stelt voor vast te leggen dat elk spoor van additieven of chemicaliën die om wat voor redenen dan ook niet in de nulmetingen zijn opgenomen, bij latere vaststelling in het grond- en oppervlaktewater automatisch worden toegekend aan de gasexploitant en dat deze verplicht wordt te saneren.</p>
		Antwoord	<p>Het risico op grondwater- en oppervlaktewatervervuiling als gevolg van hydraulische stimulatie is zeer gering doordat bovenop het afsluitende gesteente van het gasreservoir meerdere afsluitende kleilagen aanwezig zijn. Deze hebben een dikte van 500 meter tussen het gasvoorkomen op 2800 meter diepte en de ondiepe bodem met grond- en drinkwatervoorkomens. Vervuiling van grondwater en oppervlaktewater als gevolg van hydraulische stimulatie wordt zodoende voorkomen. Er wordt daarom geen voorschrift gesteld in het instemmingsbesluit op het winningsplan ten aanzien van grondwatermonitoring.</p>
2b	R039	Zienswijze	<p>Indiener kan zich niet vinden in het voornemen tot hydraulische stimulatie ter plaatse. Er zijn op locatie meerdere putten aanwezig die een of enkele behandelingen zullen ondergaan. Hiermee is onduidelijk hoe vaak een stimulatie zal gaan plaatsvinden. Daarnaast is onduidelijk welke stoffen gebruikt gaan worden tijdens het hydraulisch stimuleren en welke hoeveelheden in de bodem worden ingebracht.</p> <p>Indiener is bekend met de regels die gelden voor het gebruik van chemicaliën in de bodem. Indiener is van mening dat het gebruik van chemicaliën en de toegestane hoeveelheden, gelet op de feiten en omstandigheden, geborgd dienen te worden in het onderhavige besluit. Kortom, maatwerk is geboden hier. Bovendien zijn de regels rond het gebruik van chemicaliën in de bodem aan verandering onderhevig. Door slechts te verwijzen naar deze regels is waar de minister met onderhavig besluit toestemming voor verleent niet duidelijk en daardoor voor indiener niet te beoordelen en/of te toetsen.</p> <p>Het voorstaande is des te meer van belang nu uit het voorliggende winningsplan blijkt dat iets minder dan de helft van de chemicaliën in de bodem achter blijft. Mede gelet op het feit dat er sprake is van overlap tussen het winningsgebied en het drinkwatergebied Loon op Zand is dit ongewenst. De chemicaliën die achterblijven, blijven immers achter in een gesloten compartiment waar ook het te winnen gas in zit opgesloten. Het boorgat is hierbij het zwakste punt. Door de aanwezigheid van chemicaliën in dit compartiment is het noodzakelijk dat de integriteit van het boorgat ten eeuwigden dage geborgd blijft. De integriteit van het boorgat is voor dit moment als voldoende beschouwd, wat hiervan ook zij. Onduidelijk is echter hoe de integriteit voor de verre toekomst is gewaarborgd.</p>

			<p>Indiener is op de hoogte van het feit dat er, voorafgaand aan de hydraulische stimulatie, nog een Barmm-melding ingediend zal worden bij het Ministerie. Echter in deze procedure is indiener geen partij om de minister te adviseren of bij te staan. Evenmin staat er bezwaar en/of beroep open, indien indiener zich niet zouden kunnen vinden in een voorgenomen medewerking aan een of meerdere stimulaties.</p>
		Antwoord	<p>De minister merkt op dat de toepassing van hydraulische stimulatie bij conventionele olie- en gaswinning, anders dan indiener stelt, technisch geen omstreden methode is. SodM heeft een inventarisatie uitgevoerd van alle hydraulische stimulaties en de scenario's waarbij hydraulische stimulatie kan leiden tot negatieve gevolgen voor mens en milieu. SodM komt daarin tot de conclusie dat er als gevolg van alle tot nu toe gedane hydraulische stimulaties in Nederland (338 hydraulische stimulaties in ruim 250 putten) geen nadelige gevolgen voor mens en milieu bekend zijn (Kamerstukken II 2015/2016, 32 849, nr. 46). De minister ziet daarom in de zienswijze van indiener geen aanleiding om geen toestemming te verlenen voor het hydraulisch stimuleren. Overigens wijst de minister erop dat voor de aanleg van een boorgat een omgevingsvergunning is verplicht. Voorheen gold er enkel een meldingsplicht. Op deze omgevingsvergunning is de uitgebreide voorbereidingsprocedure van toepassing is. De zienswijze heeft (deels) betrekking op een omgevingsvergunning en ziet niet op toetsingsgronden in de Mbw en leidt daarom niet tot het opnemen van een voorschrift in het besluit. SodM houdt toezicht op de mijnbouwactiviteiten, waaronder ook het hydraulisch stimuleren.</p>
2c	R039	Zienswijze	<p>Indiener heeft eerder al een motie aangenomen tegen de winning van schaliegas. Hoewel er verschillen zijn tussen reguliere gaswinning en de winning van schaliegas wordt ook deze winning ondersteund met hydraulische stimulatie. Een principiële overeenkomst is dat er chemicaliën in de bodem worden gebracht die deels achter blijven. In een tijd waarin men de mond vol heeft over duurzaamheid en dat ook aan het vertalen is in alle regels en daarop gebaseerde besluiten, past een dergelijke vorm van winning niet meer. Een herbezinning is hier dan ook op zijn plaats.</p>
		Antwoord	<p>De omvang en de risico's van hydraulische bij schaliegaswinning zoals in de Verenigde Staten zijn vele malen groter dan hydraulische stimulatie bij aardgaswinning zoals bij Waalwijk-Noord. Vermilion schrijft in het winningsplan dat het volume van de vloeistof die gepompt wordt in een conventionele stimulatie 50 – 100 m³ is, waarvan ca. 1% bestaat uit chemicaliën. Het volume dat nodig is voor het hydraulisch stimuleren in een conventioneel gasreservoir zoals deze, is dus vele malen kleiner dan het volume dat gebruikt wordt voor de frack van een schaliegasput (20.000 m³). Een ander verschil in aanpak tussen conventionele reservoirs en schaliegasgesteentes zit in de hoeveelheid stimulaties. Conventionele reservoirs ondergaan veelal slechts een of enkele behandelingen. Uit schaliegasgesteentes met nauwelijks of geen permeabiliteit kan alleen worden</p>

			<p>geproduceerd nadat deze is behandeld met meerdere behandelingen. Dit maakt het fracken van schalies intensiever.</p> <p>De minister verwijst daarnaast naar het antwoord op zienswijze 2b.</p>
2d	R040, 0043	Zienswijze	<p>Voor indiener zijn van alle risico's die spelen en waar zorgen over zijn, vooral de risico's rondom het hydraulisch stimuleren een punt van grote zorg. Een zorg die wordt gevoed door het feit dat er geen wetenschappelijke consensus bestaat over de risico's en effecten op lange termijn. De Groningse casus, hoewel verschillend wat betreft orde en grootte, is hier een sprekend voorbeeld van.</p> <p>Uit het ontwerp-instemmingsbesluit blijkt niet op welke manier er met de genoemde risico's wordt omgegaan of op welke manier zij worden beheerst. Ten aanzien van het hydraulisch stimuleren wordt op bladzijde 9 van 27 van het ontwerp-instemmingsbesluit verwezen naar een nog op te stellen "uitgewerkt plan voor hydraulische stimulatie" en een daaropvolgend "werkprogramma". Dit geeft waterschappen onvoldoende zicht en betrokkenheid bij de totstandkoming van deze documenten en de verdere procedure op dat gebied. Daarmee is feitelijk de concrete invulling van de risicobeheersing verplaatst naar een 'interne' procedure in de toekomst, terwijl dit in het actuele debat juist het grootste punt van zorg is. Verder blijft onduidelijk wat de verlenging en uitbreiding van de gaswinning concreet betekenen op lange termijn voor de omgeving en haar bewoners.</p>
		Antwoord	<p>De Groningse casus, waarnaar indiener refereert ziet niet op hydraulisch stimuleren.</p> <p>Op basis van de adviezen van de wettelijke adviseurs op het winningsplan, waaronder ook het advies van indiener, stelt de minister dat het hydraulisch stimuleren van een dusdanige aard en omvang is dat die binnen de bestaande regelgeving uitgevoerd kan worden. Met betrekking tot hydraulische stimulatie merkt de minister op dat er diverse ondoordringbare lagen zitten tussen het gasreservoir en (grond)water en dat het werkprogramma voor het stimuleren van een voorkomen via een put beoordeeld wordt door SodM op diverse aspecten, waaronder veiligheid en het risico op het verlies van de integriteit van de afsluitende lagen. De beoordeling van het werkprogramma is geen besluit dat open staat voor bezwaar en beroep. De minister vindt het wel belangrijk dat betrokkenen worden geïnformeerd over de hydraulische stimulatie en de inhoud van het werkprogramma. De minister wijst op de 'Gedragscode gaswinning kleine velden' die op 7 september 2017 vanuit de koepelorganisatie van Nederlandse gasproducenten (NOGEPA), waar ook Vermilion bij is aangesloten, is uitgebracht. Hoofdstuk 5 daarvan bevat afspraken over goede, open en transparante communicatie en contact met de omgeving. In de Gedragscode is onder andere opgenomen dat de initiatiefnemer zorgt voor het beschikbaar stellen van informatie en het contact met belanghebbende onderhoudt in alle fasen van de activiteiten, waarbij belanghebbenden bij relevante projectwijzigingen of inzichten actief worden geïnformeerd. De minister vindt het belangrijk dat Vermilion ten aanzien van het werkprogramma open en</p>

			<p>transparant zal communiceren. De wijze waarop deze communicatie door Vermilion wordt uitgevoerd is echter geen toetsingsgrond voor het instemmingsbesluit en kan daarom niet leiden tot het opnemen van een voorschrift.</p> <p>Daarnaast wijst de minister op het voornemen van SodM om een publieksvriendelijke samenvatting van het beoordeelde werkprogramma te publiceren op hun website.</p>
2e	R048	Zienswijze	<p>Indiener vindt de risico's voor het grondwater als gevolg van hydraulische stimulatie (fracken) niet toelaatbaar. De productieverhoging wordt bereikt door het voorkomen hydraulisch te stimuleren. Zoals in het advies van indiener al is aangegeven vindt indiener het onwenselijk om te fracken gezien de overlap van het gasveld met het grondwaterbeschermingsgebied Loon op Zand. Fracken en de risico's voor de drinkwatervoorziening en de kwaliteit van het grondwater zijn destijds ook de aanleiding geweest om in een groot deel van Brabant het boren naar en het winnen van schaliegas te verbieden. Indiener heeft op 3 juni 2018 in reactie op het ontwerpinstemmingsbesluit in de motie 'Niet boren naar gas in Brabant' opgeroepen alles in het werk te stellen om fracken in de zoektocht naar vormen van gas en andere fossiele brandstoffen tegen te gaan. Indiener verzoekt dan ook dringend om niet in te stemmen met het winningsplan. Indien de minister toch besluit in te stemmen met het plan verzoekt indiener als voorwaarde op te nemen om fracken te verbieden.</p>
		Antwoord	<p>Hydraulische stimulatie vindt op grote diepte plaats. Er zijn zodoende meerdere ondoorlatende lagen als barrières aanwezig tussen de plaats waar hydraulische stimulatie plaatsvindt en het grondwaterbeschermingsgebied. De kans op verontreiniging van grondwater- en drinkwatergebieden is zodoende zeer gering.</p> <p>Het boorgat wordt van de watervoerende lagen afgeschermd door meerdere lagen staal en cement rondom de boorgaten. Door controles voor aanvang van de hydraulische stimulatie, controles tijdens de hydraulische stimulatie en controles na de hydraulische stimulatie wordt de integriteit van de put gewaarborgd.</p>
2f	0001, 0003, 0004, 0006, 0007, 0009, 0013, 0014, 0016, 0017, 0018, 0019, 0020, 0022, 0023, 0024, 0025, 0027, 0029, 0031, 0032, 0035, 0036, 0037, 0038, 0041, 0045, 0049, 0051, 0044, 0042, R026	Zienswijze	<p>Indieners stellen dat in tegenstelling tot wat de minister beweert hydraulische stimulatie niet veilig en schoon is.</p>

		<p>Antwoord</p>	<p>De minister merkt op dat de toepassing van hydraulische stimulatie bij conventionele olie- en gasinning, anders dan indieners stellen, technisch geen omstreden methode is. SodM heeft een inventarisatie uitgevoerd van alle hydraulische stimulaties en de scenario's waarbij hydraulische stimulatie kan leiden tot negatieve gevolgen voor mens en milieu. SodM komt daarin tot de conclusie dat er als gevolg van alle tot nu toe gedane hydraulische stimulaties in Nederland (338 hydraulische stimulaties in ruim 250 putten) geen nadelige gevolgen voor mens en milieu bekend zijn (Kamerstukken II 2015/2016, 32 849, nr. 46). In de bijgevoegde tabel ontbreken de hydraulische stimulaties in het voorkomen Waalwijk-Noord. Navraag bij SodM wijst uit dat de conclusies uit de inventarisatie ook voor Waalwijk-Noord gelden. De Minister begrijpt dat hydraulische stimulatie in verband wordt gebracht met schaliegaswinning en de verhalen daarover uit de Verenigde Staten. Het gaat in dit geval echter om hydraulische stimulatie bij conventionele gaswinning, zoals dat al sinds de jaren vijftig van de vorige eeuw wordt toegepast in Nederland. In tegenstelling tot schaliegaswinning gaat het bij conventionele gaswinning om incidentele stimulaties. Bij schaliegaswinning moet per reservoirlaag wel 10 keer gefracked worden, worden veel grotere vloeistofvolumes gebruikt en worden de frackactiviteiten na enkele jaren herhaald.</p> <p>Hydraulische stimulatie is een methode om gas uit de ondergrond vrij te maken door millimetergrote scheurtjes te creëren in het reservoirgesteente waar het gas in opgesloten zit. Dit gebeurt door water, zand en chemicaliën onder hogedruk in een boorput te pompen. Vermilion geeft aan dat dit een druk van 300-500 bar betreft. De ingebrachte zandkorrels gaan in de scheurtjes zitten en houden deze open. Dit zorgt ervoor dat transport van gas naar de boorput mogelijk is. Dit gebeurt in een aantal stappen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het gasreservoir is aangeboord en verstevigd met een metalen verbuizing die in het boorgat is gecementeerd. • De stimulatievloeistof bestaande uit water ($\pm 90\%$), kleine keramiek korrels ($\pm 8\%$) en chemicaliën ($\pm 2\%$) worden onder hogedruk naar beneden gepompt. De vloeistof verlaat de verbuizing door de perforaties en creëert een scheur in het reservoirgesteente. De stimulatievloeistof, het water en de hulstoffen, worden weer terug geproduceerd naar de oppervlakte. Achtergebleven resten breken grotendeels of geheel af tot elementen die ook van nature voorkomen in de diepe ondergrond. De kleine keramiek korrels blijven achter in het gasreservoir in de scheur die is gecreëerd. Dit is het einde van de hydraulische stimulatie. Het gas kan nu via deze scheur geproduceerd worden. • De gebruikte chemicaliën bestaan uit opvulmiddel, gel-polymeren, gelstabilisatoren, biociden, gelbrekers, cross-linkers, zuren, fluid-loss-additieven, smeermiddelen, surfactant (oppervlaktespanningsverlagings) en zuurgraad (pH) stabilisatoren.
--	--	-----------------	---

			<p>Het eigenlijke hydraulisch stimuleren duurt één tot enkele uren.</p> <p>In het verleden (1999-2001) is hydraulische stimulatie uitgevoerd in de putten van Waalwijk-Noord. Vermilion voorziet dat opnieuw hydraulische stimulatie nodig zal zijn in een of meer van de putten om alle aardgasreserves te kunnen produceren. Het werkprogramma wordt ingediend bij en gecontroleerd door SodM tenminste 6 weken vóór de uitvoering van de werkzaamheden.</p>
2g	0019, 0023, 0027, 0035, 0036, 0037, 0038, 0041, 0044, 0045, 0051	Zienswijze	<p>Indieners stellen dat vanwege de seismische risico's van hydraulische stimulatie geen instemming kan worden gegeven aan hydraulische stimulatie.</p>
		Antwoord	<p>Het proces van hydraulische stimulatie gaat over het algemeen gepaard met zeer kleine, aan de oppervlakte niet voelbare trillingen in de aarde.</p> <p>Het risico op het optreden van aan de oppervlakte voelbare trillingen wordt beheerst door voldoende afstand te houden tot nabijgelegen breuken. Bij een beoordeling van het werkprogramma beoordeelt SodM de veiligheidsafstand tot de breuken om de risico's op voelbare trillingen te minimaliseren.</p> <p>Een andere maatregel is om het volume aan vloeistof dat in het reservoir wordt gepompt zo klein mogelijk te houden, om de grootte van de frack te controleren.</p> <p>Bovenstaande preventieve maatregelen en analyses dienen voorafgaand aan de activiteit te worden uitgevoerd. Tijdens de activiteit zal het optreden van bodemtrillingen gedegen worden gemonitord. Indien voelbare seismische activiteit optreedt, zal het hydraulisch stimuleren meteen worden stilgelegd en de ingepompte vloeistof zo snel mogelijk worden teruggewonnen, waardoor de druk op de breuk weer afneemt en zwaardere bevingen kunnen worden voorkomen. Overigens dient elke schade aan gebouwen of infrastructuur die ten gevolge van bodembeweging bij een hydraulische stimulatie optreedt, van rechtswege door Vermilion te worden vergoed.</p> <p>Hydraulische stimulatie heeft geen invloed op bodemdaling.</p> <p>Voor een nadere omschrijving van hydraulische stimulatie verwijst de minister naar het antwoord op zienswijze 2f en paragraaf 5.1 van het instemmingsbesluit.</p>
2h	0023, 0025, 0027, 0035, 0036, 0037, 0041, 0044, 0051	Zienswijze	<p>Indieners stellen dat vanwege de integriteit van de put geen instemming kan worden gegeven aan hydraulische stimulatie.</p>
		Antwoord	<p>Boorgaten worden voorzien van een stalen verbuizing, over voldoende afstand vastgehecht aan het omliggende gesteente met cement en daarna op deugdelijkheid getest. Zowel tijdens de</p>

			<p>aanleg van de put, voor aanvang van de hydraulische stimulatie als na de hydraulische stimulatie wordt de integriteit van de put gecontroleerd.</p> <p>Tijdens de ontwerpfase wordt vooraf door middel van berekeningen vastgesteld of de opvoerbuis en het cement achter de verbuizing voldoende sterk zijn om de verwachte drukken tijdens de hydraulische stimulatie te weerstaan. Hiermee worden de operationele grenzen van de put bepaald. Zo wordt er de mechanische belasting op de opvoerbuis en de verbuizing onder invloed van druk en temperatuur doorgerekend. Hieruit volgen waarden voor de minimale steundruk die op de ringvormige ruimte tussen de opvoerbuis en de verbuizing wordt uitgeoefend. Voorts wordt de mechanische belasting op het cement vlak boven het reservoir en rond de onderzijde van de verbuizing, net boven het reservoir, doorgerekend. Tevens wordt de mechanische belasting van de opvoerbuis tegen het cement doorgerekend. Hieruit volgen de vereiste temperatuur van de vloeistof en de maximale waarde van de gemiddelde dichtheid van de vloeistof in de opvoerbuis. Naast de mechanische integriteit van het cement zelf wordt ook de integriteit van de hechting tussen de verbuizing en cement, en van de hechting tussen cement en gesteenteformatie berekend.</p> <p>Voor aanvang van de hydraulische stimulatie wordt de ruimte tussen opvoerbuis en verbuizing afgeperst op de vereiste druk en er wordt gecontroleerd of deze ruimte deze druk kan houden. Vervolgens wordt een hechtingsmeting uitgevoerd op het cement die zich achter de verbuizing bevindt. Met deze meting (Cement Bond Log) wordt de kwaliteit van het cement geverifieerd. De goede hechting van het cement ter hoogte van de afsluitende laag boven het reservoir is hierbij een belangrijk aandachtspunt.</p> <p>Tijdens de hydraulische stimulatie wordt de druk in de ruimte tussen de opvoerbuis en de verbuizing continu gemeten. Overschrijding van de maximaal toegestane druk bij het normale gebruik van de put wordt onmiddellijk gesignaleerd. Er wordt nagegaan of de operationele grenzen niet zijn overschreden. Na de hydraulische stimulatie volgt een nadere analyse en inspectie met behulp van een nieuwe hechtingsmeting op het cement die zich achter de verbuizing bevindt. Deze meting zal aantonen of de kwaliteit en hechting van het cement al dan niet is aangetast. Mocht het cement daadwerkelijk zijn aangetast dan wordt de put ingesloten voor verder gebruik en zullen er reparatieplannen worden ontwikkeld om de put te herstellen. Voor een nadere omschrijving van hydraulische stimulatie verwijst de minister naar het antwoord op zienswijze 2f en paragraaf 5.1 van het instemmingsbesluit.</p>
2i	0013, 0017, 0018, 0020, 0022, 0029, 0038, 0043 0044, 0047, 0051	Zienswijze	<p>Indieners stellen dat vanwege de blootstelling aan gevaarlijke stoffen geen instemming kan worden gegeven aan hydraulische stimulatie.</p>

		Antwoord	<p>Bij hydraulische stimulatie wordt gebruik gemaakt van hulpstoffen in de vorm van chemicaliën. Daarbij dient Vermilion zich aan alle regels die worden gesteld aan het gebruik van dergelijke stoffen te houden, waaronder de regels van het Barmm ter voorkoming van verontreiniging van bodem en water, de Europese regels ten aanzien van het gebruik van het gebruik en de registratie van chemicaliën, en de regels ten aanzien van het werken met chemicaliën om ongewenste blootstellen of milieuverontreiniging te voorkomen.</p> <p>De NOGEPA (branchevereniging voor de mijnbouwondernemingen) heeft samen met de chemische leveranciers een chemical managementstelsel ontworpen dat geïmplementeerd is bij alle mijnbouwondernemingen. Hierin zijn alle chemicaliën die worden gebruikt, registratienummers en de meest recente veiligheidsinformatiebladen opgenomen. Dit chemical managementstelsel toont aan dat een mijnbouwonderneming voldoet aan alle nationale en Europese wetgeving.</p> <p>De chemicaliën die gebruikt gaan worden, worden te zijner tijd benoemd in het werkprogramma. De gebruikte chemicaliën die zullen worden gebruikt reageren niet met het zandsteen van het gasvoorkomen Waalwijk-Noord of met de omliggende lagen. Contact tussen deze chemicaliën met lucht, bodem en grondwater wordt daarmee voorkomen.</p> <p>Voor een nadere omschrijving van hydraulische stimulatie verwijst de minister naar het antwoord op zienswijze 2f en paragraaf 5.1 van het instemmingsbesluit.</p>
2j	0009	Zienswijze	<p>Waarom werkt de minister mee aan gaswinning via hydraulische stimulatie tot 2026 terwijl eerder sprake van een verbod op winning tot 2023? Indiener is het niet eens met deze omstreden manier van winning. Is er sprake van het voorkomen van radioactief afval?</p>
		Antwoord	<p>Hydraulische stimulatie is een techniek die niet verboden is. Hydraulische stimulatie is niet hetzelfde als schaliegaswinning, zie de beantwoording van zienswijze 2c. In Nederland is schaliegaswinning uitgesloten tot in ieder geval 2023. Er wordt geen radioactief materiaal toegepast bij hydraulische stimulatie. Wel kan de terug-geproduceerde stimulatievloeistof radioactieve stoffen bevatten die van nature in de diepe ondergrond voorkomen. De vloeistof wordt van de locatie afgevoerd naar en verwerkt bij externe erkende afvalstoffenverwerkers.</p>
2k	0013	Zienswijze	<p>Wordt er in de toekomst hydraulische stimulatie toegepast?</p>
		Antwoord	<p>In het winningsplan voorziet Vermilion dat in de nabije toekomst opnieuw hydraulische stimulatie nodig zal zijn in een of meer van de putten om alle gasreserves te kunnen produceren. Zoals vermeld in het antwoord op zienswijze 2c en 2f moet hydraulische stimulatie bij conventionele gaswinning, zoals hier aan de orde, worden onderscheiden van schaliegaswinning.</p>
2l	0017, 0018, 0020, 0022	Zienswijze	<p>Indieners stellen dat in Nederland vervuild water uit de oliewinning wordt teruggepompt in de grond. Indiener stelt dat een aanzienlijk deel van het gebruikte water terugkomt aan de oppervlakte en dan extra chemische-, en mogelijk ook licht-radioactieve, vervuiling meeneemt. Dat water gaat naar een erkende bewerker, maar het is niet duidelijk wie dat is en wat die doet.</p>

		Antwoord	Bij hydraulische stimulatie wordt het grootste deel van het gebruikte water terug geproduceerd en opgevangen in tanks. De terug-geproduceerde vloeistoffen worden van de locatie afgevoerd naar en verwerkt bij externe erkende afvalstoffenverwerkers, conform de daarvoor geldende wet- en regelgeving.
2m	0023, 0027, 0035, 0036, 0037, 0041, 0051	Zienswijze	Indieners stellen dat er te veel onduidelijkheden zijn over de ernstige risico's van hydraulische stimulatie in het gasveld Waalwijk Noord en de natuurlijke omstandigheden daarvan. Daarnaast hoeft Vermilion ook nog geen locatie-specifieke randvoorwaarden aan te geven in het winningsplan.
		Antwoord	Vermilion heeft in bijlage "Risico-Inventarisatie Hydraulische stimulatie" naast een algemene beschrijving van de hydraulische stimulatie techniek, ook een specifieke risicoanalyse voor het Waalwijk-Noord gasveld beschreven. Op grond van artikel 74 Mbb dient een werkprogramma te worden opgesteld voor het stimuleren van een voorkomen via een put op land. Op grond van artikel 8.2.3a, eerste lid van de Mbr dient het werkprogramma voor het stimuleren van een voorkomen via een put minimaal 6 weken voor aanvang van de betrokken werkzaamheden ingediend te worden bij de Inspecteur-generaal der Mijnen. Het werkprogramma voor het stimuleren bevat een beschrijving van de seismische risico's, inclusief de voorzieningen om seismiciteit te meten en maatregelen om te handelen indien seismiciteit optreedt.
2n	0023, 0027, 0035, 0036, 0037, 0041, 0044, 0051	Zienswijze	Indieners stellen dat er onvoldoende informatie bekend is over de reservoirdrukken over tijd uitgezet tegen de winningscijfers. Hieruit kan bepaald worden of er sprake is van lekkage van delfstoffen langs de buitenkant van de put. Verder zijn er van de putten geen gamma-ray logs bekend gemaakt, waardoor de minister niet kan besluiten of er sprake is van een homogeen reservoirgesteente of dat er juist sprake is van variërend reservoirgesteente, waardoor de noodzaak van hydraulische stimulatie aanwezig is. Het is belangrijk om aan te geven wat de hydrocarbon saturatie is en de waarden van de porositeit en permeabiliteit.
		Antwoord	Op basis van het advies van SodM is de minister van mening dat de voorgestelde winning inclusief hydraulische stimulatie om de productie van de putten op peil te houden naar de huidige kennis en technieken, planmatig uitgevoerd zal worden. De minister stelt dat Vermilion de risico's en beheersmaatregelen van de stimulatieactiviteit voldoende adresseert. De minister is van oordeel dat geen aanvullende reservoirdrukken en gamma-ray logs hoeven te worden verschaft.
2o	0023, 0027, 0035, 0036, 0037, 0041, 0044, 0051	Zienswijze	Indieners stellen dat de productieprofielen van de putten laten zien dat er de laatste 12 jaren een constante productie van 75.000 Nm ³ /dag is gerealiseerd. Dit productieprofiel laat zien dat er sprake is van liquid loading en dit vraagt om een andere productietechniek i.p.v. het uitvoeren van de stimulaties.
		Antwoord	Op basis van het advies van SodM is de minister van oordeel dat de voorgestelde winning inclusief hydraulische stimulatie om de productie van de putten op peil te houden naar de huidige kennis en technieken, planmatig uitgevoerd zal worden. De minister stelt dat Vermilion de risico's

			en beheersmaatregelen van de stimulatieactiviteit voldoende adresseert. Voorafgaand aan uitvoering van de hydraulische stimulatie moet Vermilion een werkprogramma indienen. SodM beoordeelt het toekomstige werkprogramma op veiligheid voor mens en milieu voordat de activiteit mag plaatsvinden.
2p	0023, 0027, 0035, 0036, 0037, 0041, 0044, 0051	Zienswijze	Indieners stellen dat er geen gegevens bekend zijn gemaakt over eventuele leak-off testen van soortgelijke putten en formaties. Deze gegevens zijn bepalend voor de maximale drukken die mogen worden toegepast tijdens het hydraulisch stimuleren.
		Antwoord	Voor aanvang van de hydraulische stimulatie wordt de ruimte tussen opvoerbuys en verbuizing afgeperst op de vereiste druk en er wordt gecontroleerd of deze ruimte deze druk kan houden. Tijdens de hydraulische stimulatie wordt de druk in de ruimte tussen de opvoerbuys en de verbuizing continu gemeten. Overschrijding van de maximaal toegestane druk bij het normale gebruik van de put wordt onmiddellijk gesignaleerd en dan wordt de stimulatie onmiddellijk gestaakt. Er wordt nagegaan of de operationele grenzen niet zijn overschreden. De minister stelt dat er geen aanvullende leak-off testen van soortgelijke putten en formaties hoeven te worden verschaft.
2q	0025	Zienswijze	Indiener stelt dat het op basis van de huidige situatie maatschappelijk onverantwoord is om hydraulische stimulatie gas te winnen. Vooral ook omdat dit in een dicht bevolkt gebied plaatsvindt.
		Antwoord	Op basis van het advies van onder meer SodM vindt de minister dat Vermilion de risico's en beheersmaatregelen van de voorgenomen stimulatieactiviteiten in het winningsplan voldoende adresseert. Op basis hiervan ziet de minister geen aanleiding om instemming met hydraulische stimulatie bij Waalwijk-Noord te weigeren. Daarnaast merkt de minister op dat hydraulische stimulatie bij conventionele gaswinning, zoals hier aan de orde, moet worden onderscheiden van schaliegaswinning (zie het antwoord op zienswijze 2c en 2f).
2r	0007, 0009, 0017, 0018, 0020, 0022, 0029, 0031, 0032, 0038, 0044, 0052	Zienswijze	Indieners stellen dat hydraulische stimulatie de drinkwatervoorraad kan vervuilen. De gaswinninglocatie ligt nabij de drinkwaterwingebieden en grondwaterbeschermingsgebieden Waalwijk/Loon op Zand, Genderen en Drongelen. Door de winning lopen de grondwatervoorraden voor de drinkwatervoorziening gevaar. In de aanvraag beperkt Vermilion zich tot een algemene risico-inventarisatie, zonder deze in dit stadium per put te specificeren. Het is duidelijk dat uitbreiding van de gaswinning ook extra risico's voor de drinkwatervoorziening met zich meebrengt.
		Antwoord	Het grondwater ten behoeve van drinkwaterwinning bevindt zich op een diepte van 40 meter. De ondergrondse putlocaties van het Waalwijk-Noord veld bevinden zich 2 km noordelijker en op een diepte van ongeveer 2800 meter. Het risico op grondwater en drinkwatervervuiling is zeer gering doordat bovenop het afsluitende dakgesteente meerdere afsluitende kleilagen aanwezig zijn. Deze hebben een dikte van 500 meter tussen het gasvoorkomen op 2800 meter diepte en de

			ondiepe bodem met grond- en drinkwatervoorkomens. Vervuiling van de drinkwatervoorraad als gevolg van hydraulische stimulatie wordt zodoende voorkomen.
2s	0033	Zienswijze	Indiener stelt dat om de gasproductie tijdelijk te verhogen voorgesteld is in het winningsplan om in Waalwijk-Noord hydraulische stimulatie toe te passen. Deze omstreden techniek verschilt alleen kwantitatief van wat er bij schaliegaswinning gebeurt. Zowel schaliegaswinning als hydraulische stimulering geeft een grote kans op aardbevingen in de nabijheid van breukzones.
		Antwoord	Het verschil in aanpak tussen conventionele reservoirs en schaliegasgesteentes zit voornamelijk in de hoeveelheid aan stimulaties en de hoeveelheid gebruikte vloeistof. Conventionele reservoirs ondergaan veelal slechts een of enkele behandelingen. Uit schaliegasgesteentes met nauwelijks of geen permeabiliteit kan alleen worden geproduceerd nadat deze is behandeld met meerdere behandelingen. Dit maakt de winning uit schalies intensiever. Daarnaast worden bij schaliegas grotere volumes aan vloeistof gebruikt. (Zie ook de antwoorden bij de zienswijzen 2c en 2f.)
2t	0033	Zienswijze	Indiener stelt dat het in strijd is met de Mijnbouwwet om vreemde stoffen in de ondergrond te brengen. Bovendien zijn er regelmatig ernstige lekkages tijdens het begin van de productietesten na de hydraulische stimulatie, en zal op langere termijn het risico op drinkwaterverontreiniging nog vele decennia na het stoppen van de kortstondige gaswinning blijven voortduren, waardoor de kosten van langdurige controle en risico-mitigatie cumulaties zeer groot zijn. Waalwijk heeft nu nog voldoende zuiver drinkwater, maar door de lange termijneffecten van hydraulische stimulatie kunnen de waterdragende lagen vervuilen. Omdat een dergelijke vervuiling in principe onomkeerbaar is, is dat een reden om geheel van hydraulische stimulatie af te zien.
		Antwoord	Het inbrengen van stoffen in de ondergrond ten behoeve van hydraulische stimulatie is niet in strijd met de Mijnbouwwet. Bij stimulaties in het verleden is geen sprake geweest van lekkage. De stelling dat er sprake zal zijn van drinkwaterverontreiniging kan niet met feiten worden onderbouwd. Voor de risico's voor grond- en drinkwater verwijst de minister naar het antwoord op zienswijzen 2a, 2e en 2r.
2u	0033	Zienswijze	Indiener stelt dat Vermilion voor het uitvoeren van hydraulische stimulatie een onbetrouwbare partij is. Vermilion is een kleine partij, met een verdienmodel dat berust op het tegen zo gering mogelijke kosten winnen van kleine hoeveelheden gas uit kleine velden waar andere ondernemingen geen brood in zagen. Indiener stelt dat Vermilion op geen enkele manier een partij lijkt op wie de inwoners van Waalwijk zullen kunnen vertrouwen als het gaat om vergoeding van de schade die zij in de toekomst zullen ondervinden ten gevolge van gaswinning door Vermilion. Vermilion heeft overigens ook geen enkele capaciteit of ervaring voor het uitvoeren van hydraulische stimulatie, maar dit aan een bedrijf als Halliburton of Schlumberger uitbesteden. Indiener vermoedt dat Vermilion hierbij niet de veiligste, maar de goedkoopste onderaannemer zal contracteren.

		Antwoord	Het is niet ongebruikelijk in de mijnbouwindustrie om specialistische werkzaamheden uit te besteden aan gespecialiseerde partijen. SodM zal erop toezien dat Vermilion of een door haar gecontracteerde partij de hydraulische stimulatie conform de wettelijke voorschriften uitvoert. De minister herkent de uitspraak dat Vermilion een onbetrouwbare partij is niet. Vermilion heeft een procedure voor vergoeding van schade. De schadeprocedure van Vermilion kunt u vinden op de website van Vermilion (https://www.vermilionenergy.nl/onze-verantwoordelijkheid/vermilion-en-schade-door-aardgaswinning/schade-melden.cfm).
2v	0033	Zienswijze	Indiener vindt het zeer bedenkelijk dat voor de hydraulische stimulatie van Waalwijk-Noord een zware overheidssubsidie wordt verstrekt vanuit Energie Beheer Nederland B.V. Indiener vindt dat dit belastinggeld ten onrechte hiervoor wordt ingezet. Deze subsidie doet de vraag wijzen of hydraulische stimulatie zonder subsidie überhaupt nog wel rendabel zou zijn.
		Antwoord	Energie Beheer Nederland B.V. (EBN) is een onderneming die namens de Staat investeert en participeert in de opsporing, winning en opslag van gas en olie. Voor alle opsporings- en winningsactiviteiten in Nederland geldt dat de olie- en gasmaatschappijen het initiatief nemen en dat EBN als non-operator deelneemt. Er is geen sprake van subsidie. Deelname door EBN is geen onderdeel van het instemmingsbesluit.
2w	0033	Zienswijze	Indiener stelt dat er geen draagvlak is voor hydraulische stimulatie. Zowel de provincie Noord-Brabant, de gemeente Tilburg, als de gemeente Loon op Zand zijn fel tegen de voorgenomen gaswinning. Ook de gemeenten Waalwijk en Wijk en Aalburg zijn tegenstanders van de voorgenomen gaswinning. Ook het Algemeen bestuur van het waterschap Brabantse Delta heeft zich uitgesproken tegen de gaswinning in Waalwijk-Noord.
		Antwoord	Gedeputeerde Staten van de provincie Noord-Brabant, burgemeester en wethouders van de gemeenten Waalwijk, Heusden en Aalburg en het dagelijks bestuur van de waterschappen Brabantse Delta, Aa en Maas en Rivierenland zijn in de gelegenheid gesteld advies uit te brengen over het winningsplan Waalwijk-Noord. De minister heeft begrip voor regionale standpunten ten aanzien van hydraulische stimulatie. Bij een verzoek om instemming met een (gewijzigd) winningsplan is de minister gebonden aan het wettelijk toetsingskader in de Mbw en Mbb. In dat kader zijn de veiligheidsaspecten zorgvuldig bekeken, ook ten aanzien van hydraulische stimulatie. Voor de veiligheidsaspecten van hydraulische stimulatie verwijst de minister naar het antwoord op zienswijze 5e.
2x	0044, 0043	Zienswijze	Indieners stellen dat de manier van hydraulische stimulatie, samenstelling van de chemicaliën en het aantal behandelingen wordt beschreven in het werkprogramma voor hydraulische stimulatie. Dit werkprogramma wordt ingediend, gecontroleerd en goedgekeurd door SodM vóór de uitvoering van de werkzaamheden. Echter kent dit werkprogramma geen openbare procedure, waardoor de informatie niet openbaar is voor belanghebbenden. Het werkplan kent geen officiële procedure en daarom is het voor de belanghebbende niet mogelijk om te reageren op het

			gedetailleerde plan. Indiener verzoekt het werkplan openbaar te maken en tevens een voorbereidingsbesluit conform algemene wet bestuursrecht te volgen.
		Antwoord	Op grond van artikel 74 Mbb dient een werkprogramma te worden opgesteld voor het stimuleren van een voorkomen via een put op land. Op basis van artikel 8.2.3a.2, eerste lid, onder b, Mbr dient het werkprogramma minimaal zes weken voor aanvang van de stimulatie werkzaamheden in bezit te zijn van de inspecteur-generaal der Mijnen. Het is de verantwoordelijkheid van de inspecteur-generaal der Mijnen om dit werkprogramma te toetsen op veiligheid voor mens en milieu voordat de activiteit kan plaatsvinden. Conform de Mbr en de Mbb wordt hier geen besluit in de zin van de Awb op genomen. Wel vindt de minister open en transparante communicatie door Vermilion over de uit te voeren hydraulische stimulaties belangrijk. De minister verwijst daarbij naar de gedragscode die de koepelorganisatie van Nederlandse gasproducenten (NOGEPA), waar ook Vermilion bij is aangesloten, heeft opgesteld. Een publieke samenvatting van het werkprogramma wordt door SodM gepubliceerd.
2y	0044	Zienswijze	Indiener stelt dat in het winningsplan staat dat de hydraulische stimulatie kan bestaan uit een of enkele behandelingen. Het aantal behandelingen per put is afhankelijk van de hoeveelheid reservoirlagen in de put en de lengte van de put om een netwerk van stromingspaden te creëren. Betekent dit dat er meerder malen hydraulische stimulatie uitgevoerd kan worden, ook zonder resultaat? Indiener verzoekt om in het winningsplan en instemmingsbesluit specifiek aan te geven om hoeveel behandelingen het per put gaat.
		Antwoord	Het aantal behandelingen staat beschreven in het werkprogramma voor hydraulische stimulatie. Dit werkprogramma wordt op grond van artikel 74 van het Mbb en artikel 8.2.3a.2 van de Mbr ingediend bij SodM. SodM controleert en toetst het werkprogramma vóór de uitvoering van de werkzaamheden. Het kan voorkomen dat er enkele malen hydraulische stimulatie per put wordt uitgevoerd. Het aantal behandelingen wordt aangegeven in het werkprogramma. Het instemmingsbesluit ziet hier niet op. Wel neemt de minister in het besluit op dat hij open en transparante communicatie door Vermilion over de uit te voeren hydraulische stimulaties belangrijk vindt en verwijst daarbij naar de gedragscode die de koepelorganisatie van Nederlandse gasproducenten (NOGEPA), waar ook Vermilion bij is aangesloten, heeft opgesteld. Ook wijst de minister op het voornemen van SodM om een publieksvriendelijke samenvatting van het beoordeelde werkprogramma te publiceren op hun website.
2z	0044	Zienswijze	Hydraulische stimulatie heeft een impact op ons milieu omdat er tijdens het proces methaan kan ontsnappen. Methaan is een broeikasgas dat 25 maal zo effectief is als koolstofdioxide, maar met een veel kortere levensduur in de atmosfeer.
		Antwoord	In de Verenigde Staten is bij schaliegaswinning methaan vrijgekomen, omdat de vloeistof van het fracken naar schaliegas dat terug naar de oppervlakte komt, in de Verenigde Staten vaak wordt opgevangen in open bassins. Hierdoor verdampt het aanwezige gas in de open lucht en komt er

			methaan vrij. In Nederland is dat niet toegestaan. Bovendien is de hoeveelheid gebruikte productiewater bij hydraulische stimulatie bij aardgas vele malen kleiner dan bij schaliegas.
2aa	0049	Zienswijze	Indiener stelt dat in een uitzending op Omroep Brabant van 2 juli 2018 wordt verteld welke gevolgen het heeft wanneer men een techniek als hydraulische stimulatie en dus destabilisatie van de grond toepast in dit gebied.
		Antwoord	De minister merkt op dat de toepassing van hydraulische stimulatie bij conventionele olie- en gasinning, anders dan in de genoemde uitzending wordt gesteld, technisch geen omstreden methode is. SodM heeft een inventarisatie uitgevoerd van alle hydraulische stimulaties en de scenario's waarbij hydraulische stimulatie kan leiden tot negatieve gevolgen voor mens en milieu. SodM komt daarin tot de conclusie dat er als gevolg van alle tot nu toe gedane hydraulische stimulaties in Nederland (338 hydraulische stimulaties in ruim 250 putten), geen nadelige gevolgen voor mens en milieu bekend zijn (Kamerstukken II 2015/2016, 32 849, nr. 46).
2ab	0049	Zienswijze	Indiener stelt dat Vermilion voorlichting moet geven aan het publiek over alle chemische stoffen en de hoeveelheden water die hij wil gebruiken en die uiteindelijk zijn gebruikt bij de grootvolumehydrofracturering van elke boorput. Deze informatie moet de naam en het CAS-nummer van alle stoffen, een veiligheidsinformatieblad en de maximale concentratie van de stoffen in de stimulatievloeistof bevatten.
		Antwoord	Grootvolume impliceert dat er meer dan 10.000 m ³ water wordt geïnjecteerd. Dit is bij hydraulische stimulatie bij aardgas zoals bij Waalwijk-Noord niet het geval. De volumes bedragen 50 -100 m ³ water. In het werkprogramma dat moet worden ingediend bij SodM, geeft Vermilion een beschrijving van de stoffen en hoeveelheden stoffen die bij het stimuleren worden gebruikt en geïnjecteerd onder vermelding van het registratienummer, bedoeld in artikel 64, negende lid, van de EG-verordening registratie, evaluatie en autorisatie van chemische stoffen of, in voorkomend geval, het toelatingsnummer, dat aan de stof is gegeven. De minister vertrouwt erop dat Vermilion ten aanzien van de hydraulische stimulatie open en transparant zal communiceren. De minister verwijst daarbij naar de gedragscode die de koepelorganisatie van Nederlandse gasproducenten (NOGEPa), waar ook Vermilion bij is aangesloten, heeft opgesteld. Ook wijst de minister op het voornemen van SodM om een publieksvriendelijke samenvatting van het beoordeelde werkprogramma te publiceren op hun website.
2ac	0052	Zienswijze	Indiener stelt dat Vermilion voorafgaand aan activiteiten die grootvolumehydrofracturering impliceren, moet zorgen voor een financiële of gelijkwaardige garantie die stelt tot dekking en de potentiële aansprakelijkheid voor milieuschade.
		Antwoord	Grootvolume impliceert dat er meer dan 10.000 m ³ water wordt geïnjecteerd. Dit is bij hydraulische stimulatie bij aardgas zoals bij Waalwijk-Noord niet het geval. De volumes bedragen 50 -100 m ³ water. Op grond van artikel 6:177 van het Burgerlijk Wetboek is Vermilion aansprakelijk voor schade veroorzaakt door haar gaswinningsactiviteiten; daaronder valt ook

			eventuele (milieu)schade door hydraulische stimulatie. Een separate garantie tot dekking van schade acht de minister om die reden niet nodig.
2ad	0052	Zienswijze	Indiener stelt dat Vermilion naast de studie van de uitgangssituatie vastgestelde milieuparameters ook de volgende bedrijfsparameters openbaar moet maken. Het gaat hier om de vloeistoffen die na grootvolumehydrofracturering aan de oppervlakte komen, terugvloei percentage, volumes, kenmerken, hergebruikte en of behandelde hoeveelheden voor elke boorput, uitstoot in de lucht van methaan, andere vluchtige organische stoffen en andere gassen die waarschijnlijk schadelijke gevolgen hebben voor de menselijke gezondheid en of milieu, dit met adequaat monitoringsysteem met bemonstering 24/7
		Antwoord	Grootvolume impliceert dat er meer dan 10.000 m ³ water wordt geïnjecteerd. Dit is bij hydraulische stimulatie bij aardgas zoals bij Waalwijk-Noord niet het geval. De volumes bedragen 50 -100 m ³ water. Op grond van artikel 74 Mbb geschiedt het stimuleren van een voorkomen via een boorgat op grond van een door de uitvoerder opgesteld en door SodM beoordeeld werkprogramma. De uitvoerder maakt een rapport op van het stimuleren van een voorkomen via een boorgat en brengt het rapport onmiddellijk ter kennis van SodM. Dagelijks stuurt Vermilion een rapportage naar SodM met afgelopen 24 uur en vooruitzichten tijdens bijzondere operaties, zoals hydraulische stimulatie. Dit is een wettelijke verplichting. Op die manier kan SodM zien hoe de operaties voortgang vinden en volgens programma verlopen. De hydraulische stimulatie duurt een paar uur, maar de hele operatie inclusief opbouw en afbreken een paar dagen. De inhoud van het werkprogramma, voor zover het betreft het stimuleren van een voorkomen via een boorgat, het tijdstip waarop het werkprogramma aan SodM wordt gezonden en de gegevens die daarbij worden overgelegd zijn vastgelegd in § 8.2.3a Mbr. Het merendeel van de gegevens die indiener noemt maken onderdeel uit van dit werkprogramma. De bovengrondse milieueffecten worden behandeld in het kader van de omgevingsvergunning en maken geen onderdeel uit van het toetsingskader van het instemmingsbesluit.
		Conclusie	Gelet op zienswijzen met betrekking tot planmatig beheer zijn er geen gronden om het instemmingsbesluit Waalwijk-Noord te wijzigen. Wel zijn er enkele tekstuele wijzigingen in de overwegingen opgenomen: <ul style="list-style-type: none"> • Tekstueel wordt consequent gesproken van hydraulische stimulatie. In het ontwerpbesluit werden termen door elkaar gebruikt. • De tekst over communicatie over hydraulische stimulatie is verduidelijkt. • Enkele schrijffouten zijn aangepast.

3			<i>Bodemdaling</i>
3a	R039, 0043	Zienswijze	Indiener stellen dat in het onderhavige winningsplan wordt uitgegaan van een maximale bodemdaling van 4 centimeter. Indien deze grens wordt overschreden zal: "in overleg met SodM besproken worden hoe daarmee om te gaan". Indiener merkt dit aan als een open norm, welke gelet op de schade en risico 's ongewenst is. De maximale bodemdaling moet nu al geborgd zijn en dient de eventuele toestemming om gas te mogen winnen komen te vervallen indien de 4 centimeter bodemdaling is bereikt.
		Antwoord	Aan een grenswaarde voor de maximale te verwachten bodemdaling wordt tegemoetgekomen doordat met dit instemmingsbesluit wordt ingestemd met de door Vermilion vastgestelde maximaal te verwachten bodemdaling ten gevolge van de gaswinning Waalwijk-Noord van 4 cm. Het is de verantwoordelijkheid van SodM om op te treden wanneer uit de bandbreedtes van het winningsplan wordt getreden of wanneer effecten groter blijken te zijn. Wanneer na interpretatie van bodemmeetgegevens eenduidig geconcludeerd kan worden dat de maximale bodemdaling verwacht wordt te worden overschreden, moet een gewijzigd winningsplan worden ingediend. Bij overschrijding van de verwachte maximale bodemdaling van 4 cm vanaf de start van de winning, mag de gaswinning niet worden voortgezet op basis van dit winningsplan. Omdat reeds 2,4 cm bodemdaling zich heeft gerealiseerd, wordt nog een extra bodemdaling van maximaal 1,6 cm in het diepste punt van de bodemdalingskom verwacht. Het vóórkomen van bodemdaling wordt op basis van een meetplan gemonitord zodat afwijkend gedrag vroegtijdig kan worden gesignaleerd en zo nodig maatregelen kunnen worden genomen.
3b	0001	Zienswijze	Indiener stelt dat de bodem zal gaan zakken met, naar verwachting, 4 centimeter. Het is bekend dat het gebied rond Waalwijk al laag is gelegen en dus bij wateroverlast zoals overstromingen of langdurige regenval snel in de problemen zal komen. Iedere centimeter dat dit nog lager wordt is er één te veel.
		Antwoord	Het waterschap Brabantse Delta constateert in zijn advies over het winningsplan dat de verwachte bodemdaling door gaswinning over de genoemde periode geen gevolgen voor het watersysteem heeft. De maximale bodemdaling van 4 cm vanaf de start van de winning valt binnen de nauwkeurigheidsmarges waar zij in haar beheer al rekening mee houdt. Omdat reeds 2,4 cm bodemdaling zich heeft gerealiseerd, wordt nog een extra bodemdaling van maximaal 1,6 cm in het diepste punt van de bodemdalingskom verwacht. Het vóórkomen van bodemdaling wordt op basis van een meetplan gemonitord zodat afwijkend gedrag vroegtijdig kan worden gesignaleerd en zo nodig maatregelen kunnen worden genomen.
3c	0009	Zienswijze	Indiener is van mening dat het belang van schoon drinkwater en schone grond op lange termijn wordt onderschat wanneer er verdere gaswinning plaatsvindt. Indiener wil weten of er al sprake is van bodemdaling.

		Antwoord	De minister hecht belang aan schoon drinkwater en schone grond. De risico's op water- en bodemverontreiniging zijn zeer gering. Productie uit de voorkomens in de winningsvergunning Waalwijk is gestart in 1991. Uit de laatste bodemdalingmetingen in 2013 bleek dat de maximale daling boven het voorkomen Waalwijk-Noord 2,4 cm was (Meetregister Waalwijk 2013). De gemeten bodemdaling sinds de start van de winning wordt naar aanleiding van de zienswijze opgenomen in de tekst van het instemmingsbesluit. In het onderliggende winningsplan Waalwijk-Noord is een maximale bodemdaling van 4 cm berekend over een periode van 30 jaar vanaf de start van de winning. Omdat reeds 2,4 cm bodemdaling zich heeft gerealiseerd, wordt nog een extra bodemdaling van maximaal 1,6 cm in het diepste punt van de bodemdalingssom verwacht. Het vóórkomen van bodemdaling wordt op basis van een meetplan gemonitord zodat afwijkend gedrag vroegtijdig kan worden gesignaleerd en zo nodig maatregelen kunnen worden genomen.
3d	0010	Zienswijze	Indiener stelt dat de impact van bodemdaling van 4 centimeter op een gewoon gezin door de overheid wordt gebagatelliseerd en onderschat. Indiener stelt dat de overheid meer aandacht en gevoel moet tonen voor de effecten van maatregelen op de grote schaal voor de kleinere schaal voor het gezin.
		Antwoord	De minister neemt de zorgen van bewoners serieus. Mede om die reden kan eenieder een zienswijze indienen. Ook de gevolgen van de bodemdaling zijn met zorg onderzocht. De minister stelt vast dat bodemdaling zeer geleidelijk en gelijkmatig verloopt. De maximaal te verwachten bodemdaling is 4 cm in het diepste punt van de bodemdalingssom, vanaf de start van de winning. Omdat reeds 2,4 cm bodemdaling zich heeft gerealiseerd, wordt nog een extra bodemdaling van maximaal 1,6 cm in het diepste punt van de bodemdalingssom verwacht. Het vóórkomen van bodemdaling wordt op basis van een meetplan gemonitord zodat afwijkend gedrag vroegtijdig kan worden gesignaleerd en zo nodig maatregelen kunnen worden genomen. Bodemdaling van deze orde van grootte is niet merkbaar, en heeft geen effecten op bebouwing. De minister stelt dat de risico's voor individuele woningen als gevolg van bodemdaling door gaswinning uit dit voorkomen verwaarloosbaar zijn.
3e	0013	Zienswijze	Hoeveel centimeter bodemdaling is ontstaan door de eerdere gaswinning vanuit de put?
		Antwoord	Uit de laatste bodemdalingmetingen in 2013 bleek dat de maximale daling boven het voorkomen Waalwijk-Noord 2,4 cm was (Meetregister Waalwijk 2013)
3f	0013	Zienswijze	Betekent extra gaswinning extra bodemdaling?
		Antwoord	Ja, in het onderliggende winningsplan Waalwijk-Noord is een maximale bodemdaling van 4 cm berekend over een periode van 30 jaar vanaf de start van de winning. Omdat reeds 2,4 cm bodemdaling zich heeft gerealiseerd, wordt nog een extra bodemdaling van maximaal 1,6 cm in het diepste punt van de bodemdalingssom verwacht. Het vóórkomen van bodemdaling wordt op basis van een meetplan gemonitord zodat afwijkend gedrag vroegtijdig kan worden gesignaleerd en zo nodig maatregelen kunnen worden genomen.

3g	0017, 0018, 0020, 0022	Zienswijze	Indiëners stellen dat het onduidelijk is wat er met de grondwaterstand gaat gebeuren
		Antwoord	Het relatieve waterpeil kan beïnvloed worden door de bodemdaling. De maximale bodemdaling van 4 cm valt geeft voor waterschappen geen aanleiding om het grondwaterpeil aan te passen, omdat de effecten op de grondwaterstand verwaarloosbaar zijn. Het vóórkomen van bodemdaling wordt op basis van een meetplan gemonitord zodat afwijkend gedrag vroegtijdig kan worden gesignaleerd en zo nodig maatregelen kunnen worden genomen. De minister ziet op basis van de te verwachten maximale bodemdaling geen aanleiding een voorschrift op te nemen de grondwaterstanden te laten monitoren.
3h	0013, 0017, 0018, 0020, 0022, 0044	Zienswijze	Indiëners stellen dat door de gaswinning een extra bodemdaling zal optreden. Die zou hooguit 4 cm zijn. Hoe wordt bodemdaling gemonitord? Indiëners verzoeken het bestaande meetplan openbaar te maken.
		Antwoord	Vermilion is wettelijk verplicht bodemdalingsmetingen uit te voeren aan de hand van een meetplan, dat wordt beoordeeld door SodM. Dit meetplan en de meetresultaten zijn openbaar op www.nlog.nl (via het tabblad mijnbouweffecten/bodemdaling/geodetische meetregisters en gps-metingen).
3i	0019, 0045	Zienswijze	Indiëners stellen dat naar verwachting sprake zal zijn van een bodemdaling van maximaal 4 centimeter. Naast dat niet, dan wel onvoldoende, duidelijk is wat voor effect zulk een bodemdaling heeft voor woningen, gedacht wordt aan scheurvorming vanwege deze bodemdaling, geldt tevens dat onvoldoende is aangetoond dat deze bodemdaling in de praktijk niet meer zal bedragen dan genoemde 4 centimeter. Hiertoe wordt opgemerkt dat in het geheel niet duidelijk wordt gemaakt welke maatregelen worden genomen mocht de bodemdaling groter zijn dan de verwachte 4 centimeter.
		Antwoord	Het vóórkomen van bodemdaling wordt op basis van een meetplan gemonitord zodat afwijkend gedrag vroegtijdig kan worden gesignaleerd en zo nodig maatregelen kunnen worden genomen. Indien blijkt dat de verwachte maximale bodemdaling ten gevolge van de gaswinning groter zal worden dan 4 cm, moet Vermilion een gewijzigd winningsplan indienen waarmee de instemming van de minister nodig is. Een bodemdalingsprognose is een berekening die over het algemeen goed overeenkomt met de daadwerkelijke bodemdaling, daarmee is in de loop der jaren veel ervaring opgedaan. In het algemeen leidt diepe bodemdaling door gaswinning niet tot gebouwschade. Dit blijkt ook uit een recent onderzoek (11-07-2018) naar de oorzaken van gebouwschade in Groningen waarbij nieuwe technieken zijn gebruikt. Daarin concludeert de TU Delft dat diepe bodemdaling door gaswinning geen rol speelt bij het ontstaan van schade door zettingen in de onderzochte gevallen, althans niet in termen van door de bodemdaling veroorzaakte hellingen en krommingen

			in de bodem en in een gebouw. Het rapport is te raadplegen via: www.tudelft.nl/2018/tu-delft/tu-delft-publiceert-uitkomsten-onderzoek-oorzaken-schade-in-provincie-groningen/
3j	0029, 0033, 0038, 0044	Zienswijze	Indiener stelt dat, volgens het winningsplan, de bodem rond Waalwijk-Noord verder zal dalen met naar geschat 4 cm. Bodemdaling en het risico op verzakking met beschadiging van rivierdijken en waterkeringen, juist in een omgeving waar de Maas door een dichtbevolkt gebied stroomt, is niet acceptabel. De Maas is een pure regenrivier, waarvan het debiet sterk afhangt van de neerslaghoeveelheid in Noord-Frankrijk en België. Door de met klimaatverandering verwachte verheviging van regenval zal het risico op overstromingen in het onderstroomgebied van de Maas sterk toenemen. Indiener vraagt zich met het oog op dit risico af of voor dit winningsplan ook advies gevraagd is aan het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, en indien dit advies is verkregen, hoe dit advies luidde.
		Antwoord	De minister heeft alle wettelijke adviseurs om advies gevraagd. Ondanks dat Rijkswaterstaat geen wettelijke adviseur op grond van art 34 lid 5 van de Mbw is, heeft Rijkswaterstaat als beheerder van de Bergsche Maas belang bij het winningsplan en is Rijkswaterstaat daarom geïnformeerd over het winningsplan. Rijkswaterstaat verwacht geen nadelige invloed op de (water)wegen en (infrastructurele) kunstwerken in haar beheer door gaswinning. De effecten van de gaswinning zal naar verwachting van Rijkswaterstaat gering zijn en Rijkswaterstaat en de waterschappen zien hier geen bezwaar in voor beheer van waterwegen in de regio.
3k	0044	Zienswijze	Indiener stelt dat het monitoren van de bodemdaling een keer in de vijf jaar weinig is om tijdig actie te kunnen ondernemen wanneer het nodig is. Naast het monitoren van bodemdaling moet grondwater en oppervlaktewater gemonitord worden op kwaliteit en mogelijke vervuiling.
		Antwoord	Het meetinterval staat op 5 jaar. Op basis van de verwachte bodemdalingsprognose volstaat dit. Dit interval kan op verzoek van de minister worden aangepast indien meetuitkomsten hiertoe aanleiding geven. Aangezien de risico's voor kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater zeer gering zijn, ziet de minister geen aanleiding om een voorschrift op te nemen voor monitoring van grond- en oppervlaktewater. De minister verwijst hierbij naar het antwoord op zienswijze 2a.
		Conclusie	Gelet op de zienswijzen met betrekking tot bodemdaling zijn er geen gronden om het ontwerp instemmingsbesluit Waalwijk-Noord te wijzigen. Wel zijn er enkele tekstuele wijzigingen in de overwegingen opgenomen: <ul style="list-style-type: none"> • De gemeten bodemdaling sinds de start van de winning is opgenomen in de tekst.
4			<i>Bodemtrillingen</i>
4a	0001	Zienswijze	Indiener stelt dat er een verhoogde kans is op bodemtrillingen. Daar zit indiener niet op te wachten.

		Antwoord	Op basis van de seismische risicoanalyse acht de minister de kans op bodemtrillingen verwaarloosbaar.
4b	0013	Zienswijze	Kan de minister garanderen dat er geen bodemtrillingen komen?
		Antwoord	De minister stelt op basis van het winningsplan en de uitgebrachte adviezen dat de kans op bodemtrillingen verwaarloosbaar is.
4c	0017, 0018, 0020, 0022	Zienswijze	Indieners stellen dat in de ondergrond van Waalwijk geologische breuken zitten die mogelijk geactiveerd kunnen worden, met mogelijk bodemtrillingen als gevolg.
		Antwoord	Voor bevingen is het inderdaad van belang of en wat voor breuken in de gesteentelagen in het gasvoorkomen aanwezig zijn. Bij de bepaling van de kans op bevingen wordt dan ook naar de drukkaling gekeken. Daarnaast wordt de breuk-configuratie geanalyseerd, en de stijfheid van het gesteente. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de leidraad "Methodiek voor risicoanalyse omtrent geïnduceerde bevingen door gaswinning" dat door SodM in samenwerking met TNO ontwikkeld is. Met de door indiener genoemde aspecten is dan ook rekening gehouden in de SRA. Daaruit volgt dat het winningsplan in de laagste risicocategorie (categorie I) valt.
4d	0029, 0038, 0044	Zienswijze	Indieners stellen dat boren risico's op bodemtrillingen brengt. Op de locatie waar Vermilion wil boren, komen diverse breuken in de ondergrond bij elkaar. Voor de winning moet ook door een aantal niet doorlatende klei- en kalklagen worden geboord. Vanwege de aanwezigheid en mogelijke doorsnijding van breuken geeft dit verhoogde risico 's op aardbevingen en -bevingen.
		Antwoord	Deze zienswijze heeft betrekking op een boring. Het (instemmingsbesluit met het) winningsplan ziet niet op boringen; daarop is onder andere de omgevingsvergunning en het Barmm van toepassing.
		Conclusie	Gelet op de zienswijzen met betrekking tot bodemtrilling zijn er geen gronden om het ontwerp instemmingsbesluit Waalwijk-Noord te wijzigen.

5			<i>Schade door bodembeweging</i>
5a	R048, 0013, 0025	Zienswijze	Indieners verzoeken te waarborgen dat bij eventuele schade als gevolg van de gaswinning deze schade via een transparante regeling wordt behandeld en binnen een acceptabele termijn tot uitkering leidt. Alleen schade die niet op een andere manier is vergoed komt in aanmerking voor vergoeding vanuit het waarborgfonds. Het vermogen van het fonds is echter niet heel groot. Indieners verzoeken daarom om te waarborgen dat alle schade wordt vergoed die als gevolg van de gaswinning bij Waalwijk-Noord ontstaat, ook in de situatie dat Vermilion hiertoe niet in staat is en de schade groter is dan het vermogen van het Waarborgfonds Mijnbouwschade. Daarnaast verzoekt indiener te waarborgen dat eventuele schade binnen een acceptabele termijn wordt vergoed.

		Antwoord	<p>Vermilion heeft op basis van de Mijnbouwwet een zorgplicht ten aanzien van de uitvoering van zijn mijnbouwactiviteiten en moet maatregelen nemen om mijnbouwschade en onveilige situaties te voorkomen. Omwonenden die toch denken schade te hebben, door bodembeweging als gevolg van de gaswinning van Vermilion kunnen hun schadeclaim indienen bij Vermilion. Vermilion is wettelijk aansprakelijk voor schade door bodembeweging als gevolg van haar gaswinning. De schadeprocedure van Vermilion kunt u vinden op de website van Vermilion (www.vermilionenergy.nl/onze-verantwoordelijkheid/vermilion-en-schade-door-aardgaswinning/schade-melden.cfm).</p> <p>Wanneer een omwonende het niet eens is met het oordeel van Vermilion over de schade, kan hij de Tcbb inschakelen. Vermilion conformeert zich aan het oordeel van de Tcbb.</p> <p>De minister heeft recent aangegeven snel aan de slag te gaan om te komen tot een landelijke en onafhankelijke afhandeling van mijnbouwschades buiten Groningen Kamerstuk II 2018-19, 32849, nr. 137). De minister ziet dan ook geen aanleiding voor het instellen van een onafhankelijk orgaan specifiek voor de gaswinning Waalwijk-Noord voor de afwikkeling van schade.</p> <p>In het Mbb is het vermogen van het Waarborgfonds Mijnbouwschade vastgelegd. Indien op 1 januari van enig kalenderjaar het vermogen waarover het fonds beschikt minder bedraagt dan het vermogen waarover het fonds op grond dient te beschikken, wordt het tekort aangevuld. Zo is het vermogen van het fonds gegarandeerd.</p>
5b	0002	Zienswijze	<p>In het ontwerp-instemmingsbesluit staat enerzijds dat de minister concludeert dat uit de uitgebrachte adviezen volgt dat de kans op schade aan gebouwen en openbare infrastructuur door bodembeweging verwaarloosbaar is en dat daarom geen maatregelen nodig zijn om schade te voorkomen. Maar anderzijds schrijft de minister wel een nulmeting voor. Indiener vindt deze onderbouwing onvoldoende voor de verplichting een bouwkundige opname uit te voeren, en ontvangt van de minister graag een gedegen onderbouwing waarom een bouwkundige opname wordt voorgeschreven terwijl erkend wordt dat de kans op schade verwaarloosbaar is, en welke criteria de minister hanteert voor het voorschrijven een bouwkundige opname.</p> <p>Ook moet duidelijk worden gecommuniceerd dat een bouwkundige opname niet dé oplossing is voor het aantonen dat schade is veroorzaakt door de gaswinning; het is alleen gemakkelijker aan te tonen dat de schade er vóór de opname nog niet was.</p> <p>Het uitvoeren van een bouwkundige opname betekent niet dat eventuele toekomstige mijnbouwschade 'objectief kan worden vastgesteld.</p>

		Antwoord	<p>Terecht stelt u dat de kans op schade aan gebouwen en openbare infrastructuur door bodembeweging ten gevolge van de gaswinning Waalwijk-Noord verwaarloosbaar is. Gelet op deze verwachting is er geen inhoudelijke aanleiding tot het voorschrijven van een representatieve opname van de bouwkundige staat.</p> <p>De minister heeft tijdens het Tweede Kamerdebat van 4 juli 2017 toegezegd om als uitgangspunt een representatieve opname bouwkundige staat voor te schrijven als er nieuwe of gewijzigde winningsplannen aan de orde zijn. De gaswinning Waalwijk-Noord betreft een gewijzigde winning waarop deze toezegging aan de Tweede Kamer van toepassing is. Vanwege de zorgen van omwonenden over schade aan hun woning en de afhandeling daarvan, is vanaf najaar 2016 in diverse instemmingsbesluiten met winningsplannen de verplichting van een representatieve opname aan gebouwen opgenomen. Dit is ook gebeurd in gevallen waar de statistische kans op bodemtrillingen door TNO is ingeschat als verwaarloosbaar. Het dilemma hierbij is dat het opleggen van deze verplichting bij sommige mensen juist ook kan leiden tot zorgen ('er moet wel iets aan de hand zijn, want anders zou de verplichting niet zijn opgelegd').</p> <p>Om die reden heeft de minister op 11 januari 2018 de Tcbb gevraagd te adviseren over onder andere de bruikbaarheid van een goed uitgevoerde representatieve opname aan gebouwen bij de latere beoordeling van mogelijke mijnbouwschade, en de eventuele bereidheid van de Tcbb om een rol te spelen bij de beoordeling van een door de mijnbouwonderneming opgesteld plan van aanpak voor de uitvoering van een representatieve nulmeting aan gebouwen. Op basis van dit Tcbb-advies, dat voor het eind van het jaar wordt verwacht, zal worden gezien of, en zo ja, hoe de uitvoeringspraktijk van de representatieve opname aan gebouwen verder verbeterd kan worden.</p> <p>Het instemmingsbesluit is niet het juiste instrument voor de communicatie naar belanghebbenden, maar het ministerie van Economische Zaken en Klimaat ziet hiervoor wel ruimte op de informatiebijeenkomsten. Ook al is de communicatie van de gevolgen van de gaswinning naar de belanghebbenden van een enkel gasveld de verantwoordelijkheid van de operator, ziet de minister ook in dat er in algemene zin betere voorlichting dient te worden gegeven aan de belanghebbenden over oorzaak en gevolg van schade door gaswinning in vergelijking met andere oorzaken van schade.</p>
5c	0002	Zienswijze	<p>Indiener is van oordeel dat het voorschrijven van het doen van een bouwkundige opname de ongerustheid en het wantrouwen van de omgeving niet oplost als niet tegelijkertijd de schadeafhandeling goed is geregeld, d.w.z. dat een onafhankelijk en deskundig orgaan schadeclaims van burgers - zonder dat Vermilion daarin een rol speelt - afhandelt. Zonder een deskundige en onafhankelijke afhandeling 'aan de achterkant', heeft een nulmeting 'aan de</p>

			<p>voorkant' niet veel zin. Zo'n landelijk, onafhankelijk en deskundig schadeafhandelingsorgaan zou ook moeten instemmen met het plan van aanpak dat Vermilion opstelt voor de bouwkundige opname. Dat zou in het voorschrift in het instemmingsbesluit moeten worden opgenomen.</p> <p>Indiener is van oordeel dat de rol van gemeenten in de bouwkundige opname beperkt moet zijn tot een faciliterende rol, d.w.z. dat de gemeente de benodigde data (WOZ-gegevens) aan Vermilion aanlevert, en dat de gemeente Vermilion adviseert over de selectie van de op te nemen gebouwen (bijv. monumentale gebouwen aangeven) alvorens Vermilion het plan van aanpak opstelt. De gemeente kan en moet geen rol krijgen in de beoordeling van het plan van aanpak; dat moet naar het oordeel van Vermilion zijn voorbehouden aan het eerdergenoemde landelijke, onafhankelijke en deskundige schadeafhandelingsorgaan.</p> <p>In de praktijk blijkt het uitvoeren van een bouwkundige opname vooralsnog – nu nog geen sprake is van veel ervaring daarmee - meer tijd te vergen dan de in het voorschrift opgenomen 6 maanden, mede omdat Vermilion afhankelijk is van derde partijen (medewerking gemeente en omwonenden).</p> <p>Om het vertrouwen van burgers te vergroten, stelt indiener voor in het voorschrift op te nemen dat de selectie van op te nemen bouwwerken en de bouwkundige opname moet worden uitgevoerd door een onafhankelijk, deskundig bureau. De selectie van op te nemen bouwwerken moet op objectieve wijze gebeuren, waarbij geselecteerd wordt uit categorieën bouwwerken, welke categorieën zijn gebaseerd op een inschatting van de gevoeligheid voor bodembeweging, zodat sprake is van een representatieve selectie.</p> <p>Het opnamegebied dient in het instemmingsbesluit duidelijk te worden omschreven. Vermilion stelt voor uit te gaan van de 0 cm bodemdalingscontour als de kans op bevingen op grond van de SRA verwaarloosbaar is, of 5 km rondom de randen van het gasvoorkomen als de kans op bevingen op grond van de SRA niet verwaarloosbaar is.</p>
		Antwoord	<p>In de brief van 6 juli 2017 (Tweede Kamer, 2016-2017, 33 529, nr. 377) heeft de minister aangegeven samen met de Tcbb te bekijken hoe vormgegeven kan worden aan een verbeterd protocol voor de afhandeling van schade veroorzaakt door mijnbouw in Nederland. Het is nog te vroeg om dit voor het instemmingsbesluit Waalwijk-Noord gereed te hebben.</p> <p>De gemeenten waar het gasveld zich binnen bevindt zijn de partijen die het beste overzicht hebben over de verschillende bouwwerken binnen de gemeenten. Om die reden heeft de minister in het voorschrift opgenomen dat het plan van aanpak voor de opname van de bouwkundige staat</p>

			<p>na overleg met de gemeenten dient te worden vastgesteld. De gemeenten zullen hierin inderdaad een informerende rol hebben en geen rol als beoordelaar.</p> <p>De minister begrijpt dat er nog geen uitgebreide ervaring is met het toepassen van de opname bouwkundige staat en dat zeker voor het maken van een plan van aanpak voor de eerste opnames meer tijd nodig is, voornamelijk in het afstemmen van het plan van aanpak met derde partijen. De minister is van mening dat het plan van aanpak zorgvuldig dient te worden opgesteld, wat tijd kost. De minister zal daarom het tijdpad van het voorschrift specifiek voor het instemmingsbesluit Waalwijk-Noord aanpassen. Het plan van aanpak voor de opname bouwkundige staat dient overgelegd te worden aan de minister binnen 6 maanden nadat het instemmingsbesluit in werking is getreden en de uitvoering ervan dient binnen 12 maanden nadat het instemmingsbesluit in werking is getreden gerealiseerd te zijn.</p> <p>In de toelichting is al gespecificeerd dat voor de representatieve selectie onder andere de leeftijd, de bouwkundige constructie van een bouwwerk evenals de status van gemeentelijk of Rijksmonument een rol kan spelen. Voor de gemeente is hierin inderdaad een adviserende taak weggelegd. De minister heeft geen reden om de selectie verder onder te verdelen in categorieën van bouwwerken, omdat dit het voorschrift te specifiek maakt. De premisse bij de representativiteit is gelegen in het feit dat na een bodemtrilling, het effect van die trilling op de bouwwerken waar een opname bouwkundige staat heeft plaatsgevonden, in algemene zin ook bruikbaar is voor de beoordeling van schade aan (of effecten op) bouwwerken in het gebied waar de opname bouwkundige staat niet voor heeft plaatsgevonden. Het begrip representatieve opname bouwkundige staat is daarvoor voldoende duidelijk en hoeft niet nader in het besluit te worden geconcretiseerd. De minister laat het aan de uitvoerder en de deskundige partij, met het advies van de gemeente, over om een representatieve selectie te maken. Hoe deze selectie gemaakt wordt zal beschreven staan in het plan van aanpak dat aan de minister wordt overgelegd.</p> <p>Het opnamegebied is in het voorschrift bewust omschreven als het gebied waar bodembeweging zich voor kan doen als gevolg van de gaswinning. Het is niet mogelijk om de algemene duiding van de invloedsfeer van de bodembeweging op basis van de SRA te specificeren in een voorschrift, aangezien de bovengrondse en ondergrondse factoren verschillend zijn voor elk gasveld. De minister laat het aan de uitvoerder en de deskundige partij, met het advies van de gemeente, over om het gebied te beschrijven in het plan van aanpak.</p>
--	--	--	---

5d	0007	Zienswijze	<p>Indiener vindt dat het ministerie garant moet staan voor schadeloosstelling bij schade door gaswinning. Dus niet de exploitant zoals nu in Groningen de NAM, maar de Rijksoverheid. Aan alle kanten blijkt dat gaswinning niet goed verloopt.</p>
		Antwoord	<p>Vermilion is aansprakelijk voor schade als gevolg van bodembeweging door de gaswinning Waalwijk-Noord (artikel 6:177 van het Burgerlijk Wetboek). Zou Vermilion daar niet (langer) toe in staat zijn, dan kunnen gedupeerden een beroep doen op het Waarborgfonds Mijnbouwschade. Mijnbouwondernemingen zijn in het verleden in staat geweest schade als gevolg van bodembeweging door de gaswinning te vergoeden, waardoor het niet nodig is geweest dit fonds aan te spreken. De minister acht het daarom niet nodig garant te staan voor schadevergoeding.</p> <p>Het Burgerlijk Wetboek komt in beeld als er schade is ontstaan. Schade door de gaswinning dient uiteraard zoveel mogelijk worden voorkomen. Op grond van de Mijnbouwwet rust op Vermilion de plicht om alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs gevegd kunnen worden om schade door bodembeweging te voorkomen. Voor de beoordeling van het winningsplan volgt de minister het toetsingskader van de Mbw en het Mbb. De minister betreft bij zijn instemming met het winningsplan het belang van de veiligheid voor omwonenden, het voorkomen van schade aan gebouwen of infrastructurele werken of de functionaliteit daarvan en het voorkomen van nadelige gevolgen van natuur en milieu. De instemming die de minister verleent op basis van dit toetsingskader, eventueel onder beperkingen of voorschriften, laat onverlet dat eventuele schade die optreedt als gevolg van de gaswinning naar de maatstaven van het Burgerlijk Wetboek moet worden vergoed.</p>
5e	0009	Zienswijze	<p>Indiener wil weten wanneer er een nulmeting wordt gedaan of heeft plaatsgevonden. Worden er financiële reserves aangelegd om te voorzien in eventuele schades? Indiener wil geïnformeerd worden over de schadeafhandeling.</p>
		Antwoord	<p>Voorgeschreven wordt dat een plan van aanpak voor een opname bouwkundige staat binnen 12 maanden nadat het instemmingsbesluit in werking is getreden moet zijn uitgevoerd. Vermilion is aansprakelijk voor schade als gevolg van bodembeweging door de gaswinning Waalwijk-Noord. Als een oorzakelijk verband tussen de schade en de gaswinning van Vermilion wordt vastgesteld, dan moet Vermilion deze schade vergoeden (artikel 6:177 van het Burgerlijk Wetboek). Zou Vermilion hier niet (meer) toe in staat zijn, dan vindt vergoeding plaats uit het Waarborgfonds mijnbouwschade. Omdat deze verplichtingen direct voortvloeien uit de wet, hoeft hierover geen voorschrift te worden opgenomen in dit instemmingsbesluit.</p> <p>Het Burgerlijk Wetboek komt in beeld als er schade is ontstaan. Schade door de gaswinning dient uiteraard zoveel mogelijk worden voorkomen. Op grond van de Mijnbouwwet rust op Vermilion de plicht om alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs gevegd kunnen worden om schade door</p>

			<p>bodembeweging te voorkomen. Voor de beoordeling van het winningsplan volgt de minister het toetsingskader van de Mbw en het Mbb. De minister betreft bij zijn instemming met het winningsplan het belang van de veiligheid voor omwonenden, het voorkomen van schade aan gebouwen of infrastructurele werken of de functionaliteit daarvan en het voorkomen van nadelige gevolgen van natuur en milieu. De instemming die de minister verleent op basis van dit toetsingskader, eventueel onder beperkingen of voorschriften, laat onverlet dat eventuele schade die optreedt als gevolg van de gaswinning naar de maatstaven van het Burgerlijk Wetboek moet worden vergoed.</p> <p>De schadeprocedure van Vermilion is te vinden op de website van Vermilion: (www.vermilionenergy.nl/onze-verantwoordelijkheid/vermilion-en-schade-door-aardgaswinning/schade-melden.cfm).</p>
5f	0012	Zienswijze	Indiener vreest dat de herstructurering van de weginfrastructuur van de A59 onvoorziene schadelijke effecten zal hebben voor de omwonenden.
		Antwoord	De herstructurering van de A59 staat los van de gaswinning in Waalwijk-Noord. De provincie Noord-Brabant geeft in haar advies aan dat bodembeweging tot dusver niet tot problemen voor de infrastructuur in Noord-Brabant heeft geleid.
5g	0013	Zienswijze	Gaat Vermilion voor schade een financiële voorziening aanleggen, zo ja, hoeveel?
		Antwoord	Vermilion is aansprakelijk voor schade als gevolg van bodembeweging door de gaswinning Waalwijk-Noord (artikel 6:177 van het Burgerlijk Wetboek). Vermilion is verantwoordelijk voor het eventueel aanleggen van financiële voorzieningen. Zou Vermilion niet (meer) in staat zijn schade te vergoeden, dan vindt vergoeding plaats uit het Waarborgfonds mijnbouwschade. Omdat deze verplichtingen direct voortvloeien uit de wet, hoeft hierover geen voorschrift te worden opgenomen in dit instemmingsbesluit.
5h	0013	Zienswijze	Gaat Vermilion een nulmeting uitvoeren aan omliggende gebouwen, zo ja, wanneer?
		Antwoord	De minister schrijft een opname voor, van de bouwkundige staat van een, na overleg met de gemeenten, vast te stellen representatieve selectie van voor bodembeweging (bodemdaling en bodemtrilling) gevoelige bouwwerken binnen het gebied waar bodembeweging als gevolg van gaswinning zich kan voordoen, uitgevoerd door een deskundige partij in opdracht van Vermilion. De opname dient binnen 12 maanden nadat het instemmingsbesluit in werking is getreden uitgevoerd te zijn.
5i	0013	Zienswijze	Toerisme, landbouw en natuur kunnen schade oplopen door gaswinning, gaat Vermilion de kosten die dit met zich mee brengt vergoeden?
		Antwoord	Vermilion is aansprakelijk voor schade als gevolg van bodembeweging door de gaswinning Waalwijk-Noord (artikel 6:177 van het Burgerlijk Wetboek). Dit geldt ook voor schade met betrekking tot toerisme, landbouw en natuur.

			<p>Het Burgerlijk Wetboek komt in beeld als er schade is ontstaan. Schade door de gaswinning dient uiteraard zoveel mogelijk worden voorkomen. Op grond van de Mijnbouwwet rust op Vermilion de plicht om alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs gevegd kunnen worden om schade door bodembeweging te voorkomen. Voor de beoordeling van het winningsplan volgt de minister het toetsingskader van de Mbw en het Mbb. De minister betreft bij zijn instemming met het winningsplan het belang van de veiligheid voor omwonenden, het voorkomen van schade aan gebouwen of infrastructurele werken of de functionaliteit daarvan en het voorkomen van nadelige gevolgen van natuur en milieu. De instemming die de minister verleent op basis van dit toetsingskader, eventueel onder beperkingen of voorschriften, laat onverlet dat eventuele schade die optreedt als gevolg van de gaswinning naar de maatstaven van het Burgerlijk Wetboek moet worden vergoed.</p> <p>Voor de gaswinning Waalwijk-Noord wordt een bodemdaling van maximaal 4 cm verwacht. De kans op (schade door) bodemtrillingen is verwaarloosbaar. Schade voor de landbouw en natuur of toerisme door bodembeweging door de gaswinning wordt daarom niet verwacht.</p>
5j	0015	Zienswijze	<p>Indiener stelt dat het betreffende gebied en speciaal Waalwijk-Centrum niet geschikt is voor gaswinning in verband met de veiligheid en schade aan gebouwen. Indiener woont al tientallen jaren in Waalwijk-Centrum en moet constateren dat er wel degelijk sprake is van bodemdaling die schade berokkent aan zijn panden. Indiener is eigenaar van twee panden ouder dan 100 jaar en één ervan is zijn woning. Al meerdere jaren heeft indiener last van wateroverlast in de kelder, iets wat er voor 1990 niet of nauwelijks was. Er is sprake van grondwaterstijging veel meer dan kan voortvloeien uit toegenomen regenval. Ook de verzakkingen van de panden nemen opvallend toe, vergelijkbaar met wat indiener op foto's uit Groningen ziet. Er zullen misschien meer oorzaken te noemen zijn maar bodemdaling is er zeker een van. Onder een oud stadscentrum moet niet ook nog eens extra gas gewonnen worden.</p>
		Antwoord	<p>Indiener stelt dat Waalwijk al te kampen heeft met wateroverlast. Dit kan vele oorzaken hebben. Het waterschap zou hier meer duidelijkheid over kunnen geven. Het waterschap Brabantse Delta constateert in zijn advies over het winningsplan dat de verwachte bodemdaling door gaswinning over de genoemde periode geen gevolgen voor het watersysteem heeft. Zoals uit het instemmingsbesluit blijkt, beoordeelt de minister de kans op schade als gevolg van bodembeweging verwaarloosbaar. De bodemdaling is zodanig gering, gelijkmatig en geleidelijk dat deze naar verwachting niet tot gebouwschade kan leiden.</p> <p>Hoewel omwonenden en decentrale overheden bij de gaswinning uit de kleine velden vaak aangeven te vrezen voor "Groningse taferelen", zijn deze hier niet te verwachten. De effecten van de gaswinning uit de kleine velden (bodemdaling en bodemtrilling) zijn wezenlijk anders en vele malen minder ernstig dan die bij de gaswinning uit het Groningenveld.</p>

5k	0018, 0031, 0032, 0050	Zienswijze	Indiener stellen dat Groningen leert dat de gevolgen en eventueel daaruit voortvloeiende schade onvoorspelbaar zijn, en dat de lange termijneffecten van bodemverzakking en hierdoor beschadiging aan dijken en gebouwen onbekend zijn en zeer moeilijk in te schatten. Gaswinning heeft grote consequenties die niet zijn te voorspellen.
		Antwoord	De effecten van de gaswinning uit de kleine velden (bodemdaling en bodemtrilling) zijn wezenlijk anders en vele malen minder ernstig dan die bij de gaswinning uit het Groningenveld. Voorspellingen over bodembeweging worden gedaan op basis van fysische wetmatigheden die de werkelijkheid goed benaderen. Daarbij wordt altijd naar het maximale mogelijke effect gekeken (verwachting plus de onzekerheid). Het vóórkomen van bodemdaling wordt op basis van een meetplan gemonitord zodat afwijkend gedrag vroegtijdig kan worden gesignaleerd en zo nodig maatregelen kunnen worden genomen. De minister concludeert, op basis van het advies van SodM en TNO, dat de kans op bodemtrillingen verwaarloosbaar is. De kans op schade is daardoor ook verwaarloosbaar. Er worden daarom geen extra voorschriften gesteld.
5l	0019, 0038, 0045, 0052	Zienswijze	Indiener stellen dat wat betreft mogelijke schade aan gebouwen Vermilion aangeeft deze niet te verwachten en, mocht zich schade voordoen, deze te vergoeden. Indiener is ermee bekend hoe lastig het is om schade aan woningen vergoed te krijgen, dit zeker gezien het dan aan moeten tonen van causaal verband. Hiertoe verzoekt indiener om een vooropname aan zijn woning op kosten van Vermilion dan wel de minister. Ook dient er een schaderegeling te komen met een zogeheten 'omgekeerde bewijslast'; bij schade dient Vermilion dan aan te tonen dat de schade niet is veroorzaakt door de onderhavige ontwikkeling
		Antwoord	Voor omwonenden van het Groningen gasveld geldt de omgekeerde bewijslast. Voor zover het de Groningse situatie betreft, zijn de omvang van het aantal schadegevallen en de gelijksoortigheid ervan een argument om een bewijsvermoeden in te voeren (Kamerstukken II 2015/2016, 34348, nr. 6). Wellicht ten overvloede wordt opgemerkt dat omkering van bewijslast alleen bij wet kan worden geregeld en niet door middel van een vergunningvoorschrift. Op 9 oktober 2018 heeft de minister een brief aan de Tweede Kamer gestuurd (Kamerstuk II 2018-19, 32849, nr. 137) over een landelijke en onafhankelijke afhandeling van mijnbouwschades. Wanneer dit schadeprotocol voor de kleine velden gereed is, zal het ook van toepassing zijn op Waalwijk-Noord. Overigens kan ook nu reeds een beroep worden gedaan op de Tcbb ter vaststellen van het causaal verband, wanneer zij het niet eens zijn met het oordeel van Vermilion over een schadeclaim.

			De minister schrijft een plan van aanpak voor een representatieve opname van de bouwkundige staat voor; dit betekent dat niet alle gebouwen zullen worden opgenomen, maar een representatieve selectie.
5m	0020	Zienswijze	Indiener stelt dat Groningen leert dat er, al voor er geboord wordt of hydraulisch gestimuleerd, duidelijke afspraken over eventuele schade gemaakt moeten worden.
		Antwoord	<p>Er wordt sinds 1991 gas gewonnen uit het gasveld Waalwijk-Noord, en in het verleden is hier driemaal hydraulische stimulatie uitgevoerd.</p> <p>Vermilion is aansprakelijk voor schade als gevolg van bodembeweging door de gaswinning Waalwijk-Noord (artikel 6:177 van het Burgerlijk Wetboek).</p> <p>Het Burgerlijk Wetboek komt in beeld als er schade is ontstaan. Schade door de gaswinning dient uiteraard zoveel mogelijk worden voorkomen. Op grond van de Mijnbouwwet rust op Vermilion de plicht om alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs gevegd kunnen worden om schade door bodembeweging te voorkomen. Voor de beoordeling van het winningsplan volgt de minister het toetsingskader van de Mbw en het Mbb. De minister betreft bij zijn instemming met het winningsplan het belang van de veiligheid voor omwonenden, het voorkomen van schade aan gebouwen of infrastructurele werken of de functionaliteit daarvan en het voorkomen van nadelige gevolgen van natuur en milieu. De instemming die de minister verleent op basis van dit toetsingskader, eventueel onder beperkingen of voorschriften, laat onverlet dat eventuele schade die optreedt als gevolg van de gaswinning naar de maatstaven van het Burgerlijk Wetboek moet worden vergoed.</p> <p>De schadeprocedure van Vermilion is te vinden op de website van Vermilion: (www.vermilionenergy.nl/onze-verantwoordelijkheid/vermilion-en-schade-door-aardgaswinning/schade-melden.cfm). Wanneer men het niet eens is met het oordeel van Vermilion kan men een beroep doen op de Tcbb.</p> <p>Op 9 oktober 2018 heeft de minister een brief aan de Tweede Kamer gestuurd (Kamerstuk II 2018-19, 32849, nr. 137) over een protocol voor een landelijke en onafhankelijke afhandeling van mijnbouwschades. Wanneer dit schadeprotocol voor de kleine velden gereed is, zal het ook van toepassing zijn op Waalwijk-Noord.</p> <p>Hoewel omwonenden en decentrale overheden bij de gaswinning uit de kleine velden vaak aangeven te vrezen voor "Groningse taferelen", zijn deze hier niet te verwachten. De effecten van de gaswinning uit de kleine velden (bodemdaling en bodemtrilling) zijn wezenlijk anders en vele malen minder ernstig dan die bij de gaswinning uit het Groningenveld. Omdat de schade en de afhandeling daarvan verschillend zijn, zijn ervaringen met schadeafhandeling in Groningen niet van toepassing op Waalwijk-Noord.</p>
5n	0025	Zienswijze	Indiener stelt dat op de inloopbijeenkomst van Vermilion en de minister vaag werd gesproken over een bouwkundige opname doch is er tot op heden geen enkele garantie dat mijnbouwschade

			aan woningen en dergelijke vergoed zullen worden. Daar deze garantie ontbreekt, kan en mag er geen definitief instemmingsbesluit komen.
		Antwoord	<p>De minister schrijft een plan van aanpak voor een opname voor van de bouwkundige staat van een, na overleg met de gemeenten, vast te stellen representatieve selectie van voor bodembeweging (bodemdaling en bodemtrilling) gevoelige bouwwerken binnen het gebied waar bodembeweging als gevolg van gaswinning zich kan voordoen, uitgevoerd door een deskundige partij in opdracht van Vermilion. Het plan van aanpak dient binnen 12 maanden nadat het instemmingsbesluit in werking is getreden uitgevoerd te zijn.</p> <p>Vermilion is aansprakelijk voor schade als gevolg van bodembeweging door de gaswinning Waalwijk-Noord (artikel 6:177 van het Burgerlijk Wetboek). Zou Vermilion niet (meer) toe in staat zijn schade te vergoeden, dan vindt vergoeding plaats uit het Waarborgfonds mijnbouwschade. Wanneer schade is veroorzaakt door gaswinning, zal deze worden vergoed. Het Burgerlijk Wetboek komt in beeld als er schade is ontstaan. Schade door de gaswinning dient uiteraard zoveel mogelijk worden voorkomen. Op grond van de Mijnbouwwet rust op Vermilion de plicht om alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs gevegd kunnen worden om schade door bodembeweging te voorkomen. Voor de beoordeling van het winningsplan volgt de minister het toetsingskader van de Mbw en het Mbb. De minister betreft bij zijn instemming met het winningsplan het belang van de veiligheid voor omwonenden, het voorkomen van schade aan gebouwen of infrastructurele werken of de functionaliteit daarvan en het voorkomen van nadelige gevolgen van natuur en milieu. De instemming die de minister verleent op basis van dit toetsingskader, eventueel onder beperkingen of voorschriften, laat onverlet dat eventuele schade die optreedt als gevolg van de gaswinning naar de maatstaven van het Burgerlijk Wetboek moet worden vergoed.</p>
5o	0023, 0027, 0035, 0036, 0037, 0041, 0044, 0051	Zienswijze	Indieners stellen dat bodembeweging en -daling geleid heeft tot een aanzienlijke gebouwschade in de onmiddellijke leefomgeving (tot 1,5 kilometer) van de WWN-01 locatie.
		Antwoord	Er zijn bij de minister noch Vermilion meldingen van schadegevallen bekend. Er hebben zich bovendien geen trillingen als gevolg van gaswinning in Waalwijk-Noord voorgedaan. Uit de laatste bodemdalingmetingen in 2013 bleek dat de bodemdaling door de gaswinning uit het gasveld Waalwijk-Noord 2,4 cm was. De minister verwijst hierbij naar het Meetregister bij het meetplan Waalwijk, wat is in te zien via www.nlog.nl/waalwijk . Een dergelijke geringe bodemdaling leidt niet tot gebouwschade.

5p	0030	Zienswijze	<p>Indiener stelt dat de gaswinning niet gegarandeerd veilig is voor de eigendommen van indiener. Het staat niet onomstotelijk vast dat de nieuwe gaswinning op termijn geen schades veroorzaakt aan de woningen van indiener in en rond het gaswinningsgebied. Indiener praat dan over zowel de materiële schade als de waardedaling van het bezit doordat de woningen in een omgeving waar deze activiteiten plaatsvinden minder aantrekkelijk worden. De uiterst slechte ervaringen elders-in het land geven voldoende aanleiding om daarover onze grote zorg uit te spreken.</p>
		Antwoord	<p>Hoewel omwonenden en decentrale overheden bij de gaswinning uit de kleine velden vaak aangeven te vrezen voor "Groningse taferelen", zijn deze hier niet te verwachten. De effecten van de gaswinning uit de kleine velden (bodemdaling en bodemtrilling) zijn wezenlijk anders en vele malen minder ernstig dan die bij de gaswinning uit het Groningenveld. Omdat de schade en de afhandeling daarvan verschillend zijn, zijn ervaringen met schadeafhandeling in Groningen niet van toepassing op Waalwijk-Noord.</p> <p>Met betrekking tot schade door gaswinning gerelateerde bodembeweging oordeelt de minister dat voldoende is aangetoond dat de kans op schade door bodemtrillingen of bodemdaling verwaarloosbaar is.</p> <p>Vermilion is aansprakelijk voor schade als gevolg van bodembeweging door de gaswinning Waalwijk-Noord (artikel 6:177 van het Burgerlijk Wetboek). Het Burgerlijk Wetboek komt in beeld als er schade is ontstaan. Schade door de gaswinning dient uiteraard zoveel mogelijk worden voorkomen. Op grond van de Mijnbouwwet rust op Vermilion de plicht om alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs gevegd kunnen worden om schade door bodembeweging te voorkomen. Voor de beoordeling van het winningsplan volgt de minister het toetsingskader van de Mbw en het Mbb. De minister betreft bij zijn instemming met het winningsplan het belang van de veiligheid voor omwonenden, het voorkomen van schade aan gebouwen of infrastructurele werken of de functionaliteit daarvan en het voorkomen van nadelige gevolgen van natuur en milieu. De instemming die de minister verleent op basis van dit toetsingskader, eventueel onder beperkingen of voorschriften, laat onverlet dat eventuele schade die optreedt als gevolg van de gaswinning naar de maatstaven van het Burgerlijk Wetboek moet worden vergoed. Eventuele aantoonbare waardedaling van woningen ten gevolge van de gaswinning valt ook onder de aansprakelijkheid op grond van dit artikel.</p>
5q	0042	Zienswijze	<p>Indiener wijst erop dat er onvoldoende rekening is gehouden met mogelijke schade aan zijn gebouwen en attracties als gevolg van bodemdaling.</p>
		Antwoord	<p>De minister is zich bewust van het belang van veiligheid in het attractiepark. Het attractiepark bevindt zich deels binnen de bodemdalingsskom als gevolg van de gaswinning in de winningsvergunning Waalwijk (de gasvoorkomens Waalwijk-Noord, Sprang, Loon op Zand en Loon op Zand-Zuid). De verwachte maximale bodemdaling ter plaatse van het attractiepark als gevolg van het voorkomen Waalwijk-Noord en omliggende voorkomens is 0,5 cm aan het eind</p>

			<p>van de levensduur van de gasvoorkomens. De maximale bodemdaling laat ter plekke van het attractiepark zien dat de bodemdaling 0,5 cm is over een afstand van 2000 meter. Dat is 0,125 mm over een afstand van 50 meter. Een dergelijke helling is niet merkbaar en heeft geen invloed op bebouwing. De bodemaling als gevolg van de gaswinning uit de winningsvergunning Waalwijk ter plaatse van het attractiepark is vele malen kleiner dan de veiligheidsmarges van scheefstand waarmee het attractiepark bij het ontwerp van de attracties dient rekening te houden. Ook cumulatie met de autonome bodemdaling leidt niet tot extra risico's voor het attractiepark. Autonome bodemdaling is door Deltares in kaart gebracht, zie Figuur 6-2 in het winningsplan. Die bodemdaling is gerelateerd aan de samenstelling van de ondiepere ondergrond Ter plaatse van het attractiepark is er volgens deze kaart geen autonome daling over een periode van 50 jaar, zie Figuur 6-2.</p> <p>Bovendien volgt uit de Seismische Risicoanalyse dat het voorkomen Waalwijk-Noord en de omliggende voorkomens een verwaarloosbare kans op beven hebben, waardoor ook de kans op schade als gevolg van een beving verwaarloosbaar is.</p>
5r	0042	Zienswijze	Langs het terrein van indiener ligt een gasleiding. Niet is gebleken dat onderzocht is welke negatieve effecten de beoogde activiteiten van Vermilion voor deze gasleiding kunnen hebben.
		Antwoord	Voor de gaswinning in de winningsvergunning Waalwijk wordt een bodemdaling ter plaatse van de gasleiding van minder dan 1 cm verwacht. Doordat deze bodemdaling in de diepe ondergrond zijn oorsprong vindt daalt de bovengrond integraal mee. Deze bodemdaling is kleiner dan de natuurlijke bodemdaling. De kans op schade voor de agrarische sector en recreatie door bodemdaling door de gaswinning is daarom verwaarloosbaar. Er zijn om diezelfde reden ook geen negatieve effecten voor de gasleiding die langs het terrein van indiener loopt te verwachten.
5s	0043	Zienswijze	Indiener stelt dat in het winningsplan is aan gegeven dat eventuele schade gemeld kan worden bij Vermilion of het Landelijke Loket Mijnbouwschade. Daarnaast is aangegeven dat de schade door Vermilion zal worden vergoed conform de regels van het Burgerlijk Wetboek. De ervaringen met schade als gevolg van gaswinning in Groningen laten zien dat een goede schaderegeling van groot belang is. Indiener verwacht dat de minister zorgdraagt voor een goede schaderegeling zodat als sprake is van schade als gevolg van de gaswinning deze via een transparante regeling wordt behandeld en binnen een acceptabele termijn tot uitkering van de vergoeding leidt. Graag ziet indiener daarom dat in het winningsplan een terugvalsscenario wordt opgenomen. In het terugvalsscenario staat beschreven hoe omgegaan gaat worden met schadeclaims als er onverhoopt toch schade is als gevolg van een beving of bodemdaling die ontstaan is door gaswinning.
		Antwoord	Het opnemen van een terugvalsscenario, zoals indiener wenst, wordt niet overgenomen. De minister acht dit niet noodzakelijk gelet op het feit dat aansprakelijkheid voor schade als gevolg van mijnbouwschade geregeld is in het Burgerlijk Wetboek en de minister in zijn brief van 9

			<p>oktober 2018 (Kamerstuk II 2018-2019, 32849, nr. 137) heeft beschreven hoe hij de komende periode wil komen tot een uniform schadeprotocol voor kleine velden. Wanneer dit schadeprotocol voor de kleine velden gereed is, zal het te zijner tijd ook van toepassing zijn op Waalwijk-Noord.</p> <p>Op grond van artikel 6:177 van het Burgerlijk Wetboek is Vermilion, aansprakelijk voor schade die door de gaswinning ontstaat.</p> <p>Het Burgerlijk Wetboek komt in beeld als er schade is ontstaan. Schade door de gaswinning dient uiteraard zoveel mogelijk worden voorkomen. Op grond van de Mijnbouwwet rust op Vermilion de plicht om alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs geveerd kunnen worden om schade door bodembeweging te voorkomen. Voor de beoordeling van het winningsplan volgt de minister het toetsingskader van de Mbw en het Mbb. De minister betreft bij zijn instemming met het winningsplan het belang van de veiligheid voor omwonenden, het voorkomen van schade aan gebouwen of infrastructurele werken of de functionaliteit daarvan en het voorkomen van nadelige gevolgen van natuur en milieu. De instemming die de minister verleent op basis van dit toetsingskader, eventueel onder beperkingen of voorschriften, laat onverlet dat eventuele schade die optreedt als gevolg van de gaswinning naar de maatstaven van het Burgerlijk Wetboek moet worden vergoed. Het opnemen van een terugvalscenario, zoals indiener wenst, wordt niet overgenomen omdat de wet hierin voorziet.</p> <p>Hoewel omwonenden en decentrale overheden bij de gaswinning uit de kleine velden vaak aangeven te vrezen voor "Groningse taferelen", zijn deze hier niet te verwachten. De effecten van de gaswinning uit de kleine velden (bodemdaling en bodemtrilling) zijn wezenlijk anders en vele malen minder ernstig dan die bij de gaswinning uit het Groningenveld. Omdat de schade en de afhandeling daarvan verschillend zijn, zijn ervaringen met schadeafhandeling in Groningen niet van toepassing op Waalwijk-Noord.</p>
5t	0044	Zienswijze	<p>Indiener stelt dat in het winningsplan wordt beweerd dat gevaar voor de volksgezondheid door optreden van incidenten niet te verwachten is, echter wordt er minimaal beschreven welke gevaren er zijn, wat er mis kan gaan, de omvang, gevolgen en noodzakelijke maatregelen die genomen moeten worden. De risico's voor bodemdaling en bodemtrilling zijn volgens het plan verwaarloosbaar en maatregelen worden niet benoemd. Indiener is van mening dat duidelijker moet zijn welke maatregelen genomen worden en wie verantwoordelijk is, wanneer er toch sprake is van een optredend risico en bijbehorende schade.</p>
		Antwoord	<p>In het winningsplan worden (de risico's van) bodemdaling en bodemtrillingen getoetst. De minister merkt op dat er slechts maatregelen genomen hoeven te worden als er ook daadwerkelijk kans is op schade. Dat is in het geval van het winningsplan Waalwijk-Noord niet</p>

			het geval. Vermilion is aansprakelijk voor schade als gevolg van bodembeweging door de gaswinning Waalwijk-Noord (artikel 6:177 van het Burgerlijk Wetboek).
5u	0044	Zienswijze	Indiener stelt dat bodemtrillingen schade kunnen toebrengen aan woonhuizen, bedrijven, infrastructurele kunstwerken en waterkeringen. Vermilion is van plan om ervoor te zorgen dat in ieder geval één extra seismisch station geplaatst wordt in de buurt van de bestaande gasvelden in de winningsvergunning Waalwijk om de dekking van seismische stations te verhogen. Een extra station is niet voldoende en dit dient verplicht gesteld te worden.
		Antwoord	Vermilion is bezig het KNMI-meetnet uit te breiden, onder meer met een station in dit gebied. Het KNMI-netwerk is een landsdekkend netwerk dat bodemtrillingen registreert vanaf een magnitude van 1,5. In de omgeving van Waalwijk-Noord worden bodemtrillingen vanaf een magnitude van 0,5 geregistreerd. Het is de verantwoordelijkheid van SodM om op te treden wanneer uit de bandbreedtes van het winningsplan wordt getreden of wanneer effecten groter zijn. Voor het landsdekkend KNMI-netwerk verwijst de minister naar www.knmi.nl/nederland-nu/seismologie/aardbevingen . De minister is het, op basis van de adviezen van SodM, Tcbb en de Mijnraad met Vermilion en indiener eens dat om bij een eventueel optredende beving, de herkomst en de locatie van het epicentrum beter te kunnen achterhalen een uitbreiding van het KNMI-netwerk verstandig is. De minister heeft daarom voorgeschreven dat Vermilion ervoor zorgt dat het voorgenomen extra seismisch station geplaatst wordt in de buurt van de bestaande gasvelden in de winningsvergunning Waalwijk om de dekking van seismische stations te verhogen. De locatie van dit station wordt nader bepaald, na afstemming met het KNMI.
5v	0044	Zienswijze	Indiener stelt dat twee putten ter hoogte van een bestaand en nieuw te ontwikkelen bedrijventerrein liggen. Het bedrijfsleven heeft volop interesse voor bouwgrond op bedrijventerrein Haven 8 in Waalwijk. Gemeente Waalwijk investeert in nieuwe bestemmingsplannen en de bereikbaarheid. Het distributiecentrum van Bol is gerealiseerd. Prologis, wereldwijd leider in logistiek vastgoed, heeft een overeenkomst gesloten met de gemeente Waalwijk voor de ontwikkeling van 15 hectare. Er zijn nog drie partijen die concrete interesse hebben voor grond op het bedrijventerrein langs de A59. Wanneer er zowel fysieke schade als imagoschade ontstaat, beïnvloedt dit het vestigingsklimaat en tast indirect de lokale werkgelegenheid aan.
		Antwoord	De minister concludeert in het instemmingsbesluit dat de op schade aan de genoemde bedrijventerreinen, verwaarloosbaar en daarom niet noopt tot aanvullende maatregelen.
5w	0047	Zienswijze	Indiener stelt dat bodemdaling als gevolg van gaswinning onregelmatig is en daardoor schade kunnen toebrengen aan woongebieden met daarin het culturele erfgoed van Waalwijk.

		Antwoord	Er wordt geen schade verwacht aan bouwwerken, omdat de bodemdaling door gaswinning geleidelijk en gelijkmatig verloopt en de resulterende scheefstand/zetting van de bovengrond zeer klein is. De kans op schade aan cultureel erfgoed is daarom ook verwaarloosbaar.
5x	0049	Zienswijze	Op basis van een uitzending van Omroep Brabant van 2 juni 2018 en de ver gevorderde plannen voor het verhogen van het grondwaterpeil, acht indiener dergelijke voorgenomen plannen als onverantwoord. Dit heeft vooral betrekking op het leefgebied en woonveiligheid van de woning uit omstreeks 1900. Indiener heeft dit huis zojuist laten opknappen en verstevigen door een expert ten gevolge van vochtproblematieken. Deze zijn bekend bij de provincie en gemeente Waalwijk. Het huis zal per ingaande van augustus 2018 volledig bouwtechnisch in orde zijn. Er zal een dossier opgebouwd worden waarin de werkzaamheden beschreven staan en zichtbaar zal zijn op beeldmateriaal.
		Antwoord	Voor de productie uit het gasveld voorkomen Waalwijk-Noord geldt dat het risico op schade ten gevolge van bodembeweging verwaarloosbaar is. Er wordt geen schade aan gebouwen en infrastructurele werken door bodemtrilling verwacht. Ook de verwachte bodemdaling is gering het is niet aannemelijk dat dit tot schade aan bebouwing leidt. Uit onderzoek van de TU Delft van 11 juli 2018 naar de oorzaken van bouwkundige schade in de provincie Groningen (kenmerk: CM-2018-01) blijkt dat diepe bodemdaling geen rol speelt bij het ontstaan van schade door zettingen in de onderzochte gevallen, althans niet in termen van door de bodemdaling veroorzaakte hellingen, krommingen en rekken in de bodem en in een gebouw. Dit geldt ook voor locaties met een lokale diepe bodemdaling.
5y	0052	Zienswijze	Indiener stelt dat ter voorkoming van schade de gaswinning moet worden beëindigd zodra zich onverhoopt bodemtrillingen voordoen of een grotere bodemdaling dan verwacht.
		Antwoord	Er wordt geen schade aan gebouwen en infrastructurele werken door bodemtrilling verwacht. Ook de verwachte bodemdaling is gering en leidt naar verwachting niet tot schade aan bebouwing. Wanneer na interpretatie van bodemmeetgegevens eenduidig geconcludeerd kan worden dat de maximale bodemdaling verwacht wordt te worden overschreden, dan moet een gewijzigd winningsplan worden ingediend. De minister constateert dat SodM en de Tcbb het aannemelijk vinden dat het risico op bevingen en aanverwante schade verwaarloosbaar is. Als effecten hoger zijn dan beschreven in het winningsplan kan de winning net worden voortgezet op grond van deze winning. Dit volgt uit de Mbw en de minister zal daarom geen aanvullende voorschriften opnemen.
		Conclusie	Naar aanleiding van de ingediende zienswijzen is de termijn voor het overleggen van een plan van aanpak voor het uitvoeren van een opname van de bouwkundige staat aan de minister aangepast naar 6 maanden nadat het instemmingsbesluit in werking is getreden. De minister is van mening dat deze aanpassing leidt tot een duidelijk startpunt en een redelijke termijn voor het

			<p>opstellen van een plan van aanpak en ervoor zorgt dat de gemeente de benodigde gegevens vlot verstrekken. De opgenomen termijn acht de minister realistisch.</p> <p>De minister benadrukt in het voorschrift dat de eventuele bouwkundige opname moet worden uitgevoerd door een deskundige partij. Als er geen gevoelige gebouwen zijn, kan de bouwkundige opname achterwege blijven.</p> <p>Naast deze wijzigingen zijn er geen gronden om het instemmingsbesluit Waalwijk-Noord te wijzigen ten aanzien van schade door bodembewegingen.</p>
6			<i>Natuur en milieu</i>
6a	R021, R046, 0030	Zienswijze	<p>Indieners stellen dat gaswinning niet gegarandeerd veilig is voor bodem en milieu. De uiterst slechte ervaringen op dit punt bieden geen ruimte om te vertrouwen op analyses en voorspellingen die het risico als 'gering' duiden. Het ontwerp van het instemmingsbesluit is dan ook strijdig met het voorzorgsbeginsel, dat is samen te vatten als 'bij twijfel niet doen'. Inwoners maken zich te veel zorgen. Zorgen die in meer professionele zin ook worden geuit door het waterschap Brabantse Delta, de provincie Noord-Brabant en de Brabantse Milieufederatie.</p>
		Antwoord	<p>Indieners geven niet aan wat de uiterst slechte ervaringen voor de veiligheid voor bodem en milieu zijn waaraan zij refereren. In het instemmingsbesluit worden de effecten van bodembeweging op natuur en milieu getoetst.</p> <p>Als gevolg van de gaswinning Waalwijk-Noord wordt een maximale bodemdaling van 4 centimeter verwacht. De bodemdaling is dusdanig gering en verloopt geleidelijk en gelijkmatig waardoor er geen negatieve gevolgen voor natuur en milieu worden verwacht. Alleen bij uitzonderlijk zware trillingen kunnen bodemtrillingen gevolgen hebben voor natuur en milieu. Dat is bij gaswinning uit dit voorkomen niet aan de orde.</p>
6b	R040	Zienswijze	<p>De stukken die nu ter inzage liggen gaan voornamelijk in op technische risico's en geven daar vanuit een technische invalshoek een kwantitatief gewicht aan. Dat zegt alleen iets over hoe hoog risico's worden ingeschat. Er blijven echter wel risico's bestaan. Indiener is van mening dat in het ontwerp-instemmingsbesluit onvoldoende wordt ingegaan op de impact van die risico 's. Dit leidt tot ernstige zorgen over de waarborg van kwaliteit van omliggende natuur, landschap en het watersysteem.</p>
		Antwoord	<p>De minister heeft bij de beoordeling zowel aandacht besteed aan de kans dat zich schade door een bodembeweging voordoet als op het effect van bodembeweging op natuur, milieu en watersysteem. De minister verwijst daarvoor naar paragraaf 6.5 van het instemmingsbesluit.</p>

6c	0009, 0013	Zienswijze	Indieners vrezen geluidsoverlast tijdens de gaswinning. Indieners willen weten of er gas wordt afgefakkeld.
		Antwoord	Geluidsoverlast en affakkelen zijn omgevingsaspecten die betrokken zijn bij de omgevingsvergunningen van de respectievelijke winningslocaties. Voorschriften hierover staan in de vigerende omgevingsvergunning voor Waalwijk Noord. De vigerende omgevingsvergunning voor Waalwijk- Noord is de omgevingsvergunning met het kenmerk DGETM-EM/13208553 d.d. 28 februari 2014. Ten aanzien van beide aspecten zijn voorwaarden gesteld in de omgevingsvergunning. SodM houdt toezicht op de naleving van deze voorschriften. Deze aspecten maken geen deel uit van het toetsingskader voor het instemmingsbesluit.
6d	0013	Zienswijze	Zijn de oude locaties vervuild?
		Antwoord	In de brief van 18 juni 2018 (Kamerstukken II: 32 849 nr. 133) aan de Kamer heeft de minister een overzicht gegeven van verontreinigingen van winningslocaties op land en op zee. Er is sprake van een bodemverontreiniging bij de gasbehandelingslocatie Waalwijk TC. Sanering is niet urgent; de verontreiniging wordt gemonitord. Uiterlijk na bedrijfsbeëindiging en verwijdering van de installaties zal de bodem op deze locatie worden gesaneerd.
6e	0013	Zienswijze	Hebben de werkzaamheden invloed op flora en fauna?
		Antwoord	Op basis van het winningsplan en de ontvangen adviezen vindt de minister het aannemelijk dat het risico op nadelige gevolgen voor flora en fauna beperkt is en ziet daarom geen aanleiding om aanvullende voorwaarden op dit punt op te nemen. Invloed op flora en fauna als gevolg van de installatie Waalwijk-Noord maakt geen deel uit van het toetsingskader voor het instemmingsbesluit. Dit is een omgevingsaspect dat betrokken is bij de omgevingsvergunning. De vigerende omgevingsvergunning voor Waalwijk-Noord is de omgevingsvergunning met het kenmerk DGETM-EM/13208553 d.d. 28 februari 2014.
6f	0015	Zienswijze	Indiener stelt dat het evident is dat chemische verontreiniging schade kan toebrengen aan de natuur en dus nadelig is. Het is toch niet uit te leggen dat de minister enerzijds beoogt de winning van delfstoffen en aardgas terug te dringen en tegelijk wel toestemming wil geven om in dit vrij kwetsbare natuurgebied de aardgaswinning nog eens verder op te voeren.
		Antwoord	Op basis van het winningsplan en de ontvangen adviezen vindt de minister het aannemelijk dat het risico op nadelige gevolgen voor kwetsbare gebieden beperkt is en ziet daarom geen aanleiding om aanvullende voorwaarden op dit punt op te nemen. De minister merkt op dat de verontreiniging waarin in de brief van 18 juni 2018 (Kamerstukken II: 32 849 nr. 133) naar wordt verwezen een historische restverontreiniging is van een sanering die in 1999 heeft plaatsgevonden. In de brief van 30 mei 2018 (Kamerstukken II 2017-2018, 33529, nr. 469) met betrekking tot gaswinning uit de kleine velden en energietransitie legt het kabinet de prioriteit bij een zo snel mogelijke transitie naar duurzame energie. Zolang dat nodig is om tegemoet te komen aan de

			(afnemende) Nederlandse aardgasvraag, wil het kabinet het aardgas uit de kleine velden winnen, waar en voor zover dit veilig kan.
6g	0025	Zienswijze	Indiener stelt dat Vermilion en de minister pas zeer onlangs een bodemverontreiniging hebben gemeld van aardgascondensaat. De vertraging van de melding komt bij de burger niet als vertrouwenwekkend over. Overige activiteiten daarom ook niet.
		Antwoord	Uit de zienswijze maakt de minister op dat indiener doelt op de bodemverontreiniging op gasbehandelingsinstallatie WTC Waalwijk-Noord. De minister stelt dat er geen sprake is van een vertraging van de melding, maar van een reeds bestaande en bekende verontreiniging die wordt gemonitord door Vermilion en SodM.
6h	0029, 0038, 0044	Zienswijze	Indiener stellen dat gaswinning negatieve effecten heeft op het milieu. Om de productiesnelheid op peil te houden worden putbehandelingen uitgevoerd, waaronder zuurbehandelingen. Hierbij kan zuur in de natuur terechtkomen. De exploitatie en het vervoer van het gas leidt tevens tot extra stikstofdepositie, met negatieve gevolgen voor de nabijgelegen Natura 2000-gebieden de Langstraat, de Loonse en Drunense Duinen, de Brand en de Leemkuilen.
		Antwoord	Gedurende de levensduur van een put kan het voorkomen dat er aanslag optreedt aan de binnenkant van de verbuizing, en in de perforaties. Om deze aanslag te verwijderen kan de put met zuur behandeld worden. Dit is een routinehandeling, waarbij geen overdruk gebruikt wordt. Dit duurt ongeveer een dag, en wordt uitgevoerd door een kleine onderhoudsploeg. Alle operationele handelingen, waaronder zuurbehandelingen, staan onder toezicht van SodM, en worden uitgevoerd in overeenstemming met de daarvoor geldende regelgeving. Op basis van het winningsplan en de ontvangen adviezen vindt de minister het aannemelijk dat het risico op nadelige gevolgen voor het milieu door de gaswinning beperkt is. Eventuele stikstofdepositie en de gevolgen daarvan zijn betrokken bij de verlening van de omgevingsvergunning, in dit geval de vigerende omgevingsvergunning voor Waalwijk-Noord. De vigerende omgevingsvergunning voor Waalwijk-Noord is de omgevingsvergunning met het kenmerk DGETM-EM/13208553 d.d. 28 februari 2014. Deze aspecten maken geen deel uit van het toetsingskader voor het instemmingsbesluit.
6i	0029, 0038, 0044	Zienswijze	Indiener stellen dat gaswinning kan leiden tot verdroging. Tevens komt bij de gaswinning diep grondwater vrij. Als de reservoirdruk zakt, stijgt de waterproductie. Dit heeft een potentieel negatief effect op de grondwaterstand, met onaanvaardbare verdroging van de nabijgelegen natuurgebieden als gevolg. Het is onduidelijk of er in het kader van de Wet natuurbescherming onderzoek is gedaan naar mogelijk significante effecten op de Natura 2000-gebieden Langstraat en/of Loonse en Drunense Duinen. Het winningsgebied zal grotendeels verhard worden, waardoor de inzigging van hemelwater verloren gaat. Dit heeft verdroging van de natuur en ook de landbouwgronden tot gevolg. Voor klimaatadaptatie is infiltratie van regenwater en het

			vasthouden van water juist van groot belang. Indiener is van mening dat de activiteit ook vergunningsplichtig is op grond van de Wet natuurbescherming.
		Antwoord	Mede op basis van de adviezen van de betrokken waterschappen ziet de minister geen aanleiding om te stellen dat de gaswinning bij Waalwijk-Noord leidt tot verdroging. Eventuele waterproductie uit het veld heeft geen invloed op de grondwaterstand aangezien het in de diepe ondergrond geproduceerde water niet in verbinding staat met het ondiepe grondwater. Naar aanleiding van het winningsplan vindt geen vergroting van verhard oppervlak plaats. De daarmee samenhangende aspecten maken geen deel uit van het toetsingskader voor het instemmingsbesluit.
6j	0034	Zienswijze	Indiener stelt dat gaswinning ernstige schade toe kan brengen aan natuur en milieu. De risico's wegen wat indiener betreft niet op tegen de baten. Ook het nieuws over bodemvervuiling in Waalwijk door de gaswinning, dat de minister onlangs deelde met de Tweede Kamer, baart indiener ernstige zorgen.
		Antwoord	Op basis van het winningsplan en de ontvangen adviezen vindt de minister het aannemelijk dat het risico op nadelige gevolgen voor natuur en milieu beperkt is en ziet daarom geen aanleiding om aanvullende voorwaarden op dit punt op te nemen. In de brief van 18 juni 2018 (Kamerstukken II: 32 849 nr. 133) aan de Kamer heeft de minister een overzicht gegeven van verontreinigingen van winningslocaties op land en op zee. In de brief heeft de minister aangegeven dat er sprake is van een bodemverontreiniging bij de gasbehandelingslocatie Waalwijk TC; sanering is niet urgent en wordt gemonitord. Uiterlijk na bedrijfsbeëindiging en verwijdering van de installaties zal de bodem op deze locatie worden gesaneerd. Bodemverontreiniging is een omgevingsaspect dat betrokken is bij de omgevingsvergunning. De vigerende omgevingsvergunning voor Waalwijk- Noord is de omgevingsvergunning met het kenmerk DGETM-EM/13208553 d.d. 28 februari 2014. Dit aspect maakt geen deel uit van het toetsingskader voor het instemmingsbesluit. In de omgevingsvergunning worden voorwaarden gesteld om het risico op verdere bodemverontreiniging te beperken.
6k	0044	Zienswijze	Indiener stelt dat niet alleen de risico's onder de grond groot zijn, ook boven de grond kunnen fouten gemaakt worden of lekkages ontstaan tijdens het mengen van de chemicaliën of de opslag ervan. Bij lekkage kan de bodem en het grond- en drinkwater vervuild raken en op langere termijn bestaat het risico dat putten gaan lekken.
		Antwoord	Bovengrondse milieueffecten zijn omgevingsaspecten die betrokken zijn bij de omgevingsvergunningen. De vigerende omgevingsvergunning voor Waalwijk Noord is de vergunning met het kenmerk DGETM-EM/13208553 d.d. 28 februari 2014. Deze aspecten maken geen deel uit van het toetsingskader voor het instemmingsbesluit, waarbij de bodembeweging en de effecten ervan worden beoordeeld.

6l	0044	Zienswijze	Indiener stelt dat de minister onlangs de Tweede Kamer heeft geïnformeerd over verontreinigingen van winningslocaties. Bij de gasbehandelingslocatie in Waalwijk blijkt bodemverontreiniging te zijn ontstaan, die nog niet opgeruimd is. De gemeente was hiervan niet op de hoogte gebracht.
		Antwoord	In de brief van 18 juni 2018 (Kamerstukken II: 32 849 nr. 133) aan de Kamer heeft de minister een overzicht gegeven van verontreinigingen van winningslocaties op land en op zee. De mijnbouwinstelling Waalwijk-Noord heeft één BTEX-vlek (met concentraties die de interventiewaarden overschrijden) binnen haar terreingrenzen, waarvan de limieten op ten minste 50 meter afstand van de dichtstbijzijnde terreingrenzen liggen (Noord en Oost). Vermilion nam deze BTEX-vlek over met de acquisitie van de mijnbouwinstelling van Northern Petroleum Netherlands in 2014. De huidige vlek is een restverontreiniging van een sanering die in 1999 heeft plaatsgevonden (grondontgraving, bodemlucht-extractie en grondwateronttrekking). De in 1999 gesaneerde verontreiniging had verband met een productiewater bassin (dat inmiddels niet meer aanwezig is). De vlek heeft momenteel een beperkte grootte van ongeveer 10x20m, en toont een verwaarloosbaar risico om de grenzen van de locatie naar aangrenzende percelen te overschrijden. Vermilion volgt bij deze vlek de 'IBC'-benadering (Isoleren, Beheersen, Controleren). De BTEX-concentraties in het grondwater zijn afgebakend (in termen van streef- en interventiewaarden). Grondwaterstroming op de locatie is zeer beperkt, in noordelijke en westelijke richting. De recentste monitoringresultaten (oktober 2017) tonen aan dat de verontreiniging zich niet verspreidt. Gemeten concentraties in de afgelopen jaren laten een dalende trend zien. In geval van ontmanteling/verlaten van de locatie zal de dan nog eventueel aanwezige restverontreiniging worden gesaneerd. SodM is de toezichthoudende instantie. Het is niet met zekerheid te achterhalen of en hoe de gemeente Waalwijk in 1999 op de hoogte is gesteld. Tegenwoordig heeft SodM haar protocol aangepast en worden bij nieuwe bodemverontreinigingen op mijnbouwlocaties de betreffende gemeente hiervan op de hoogte gesteld.
6m	0044	Zienswijze	Indiener stelt dat het bevoegd gezag voor het verlenen van de instemming met het winningsplan de minister is. Zodra Vermilion een locatie zoekt binnen een beschermd gebied, zoals een Natura 2000 gebied dan is de minister wederom bevoegd gezag. Gaan er bovengrondse werkzaamheden plaatsvinden waarbij een omgevingsvergunning aangevraagd dient te worden bij de gemeente?
		Antwoord	Het is correct dat de minister bevoegd gezag is voor zowel alle omgevingsvergunningen die betrekking hebben op een mijnbouwlocatie als het verlenen van instemming met het winningsplan. In het winningsplan stelt Vermilion dat afhankelijk van de resultaten van de stimulatiewerkzaamheden eventueel kan worden besloten een nieuwe put te boren om het gas te produceren. Voor een nieuwe boring is een omgevingsvergunning nodig. Ook als Vermilion de mijnbouwinstelling Waalwijk-Noord wil veranderen dient een omgevingsvergunning aangevraagd

			te worden. De gemeente is adviseur op de omgevingsvergunningen met betrekking tot mijnbouw en op het winningsplan.
6n	0049	Zienswijze	Indiener stelt dat de gaswinning niet gegarandeerd veilig is voor bodem en milieu. Er bestaat een grote twijfel dat de nieuwe gaswinning op langere termijn geen schades en -verontreinigingen veroorzaakt aan bodem en milieu. Gezien het feit dat indiener binnen het beïnvloedingsgebied valt maakt indiener zich hier ernstige zorgen over. Indiener denkt dat er geleerd moet worden van de verschrikkelijke taferelen in Groningen. Indiener verzoekt een natuurgebied niet te laten lijden door dergelijke onverstandige maatregelen.
		Antwoord	Op basis van de informatie uit het winningsplan en de ontvangen adviezen concludeert de minister dat het risico op nadelige gevolgen voor natuur en milieu beperkt is. In de beoordeling van het winningsplan wordt rekening gehouden met effecten op de langere termijn en met de aanwezigheid van natuurgebieden.
6o	0052	Zienswijze	Indiener stelt dat veiligheid van de diepere ondergrond met de strategische grondwatervoorraden met de huidige beschermingszones en de toekomstige beschermingszones voor de strategische grondwatervoorraden gegarandeerd moet worden.
		Antwoord	Het belang van de strategische grondwatervoorraden is vastgelegd in de Structuurvisie Ondergrond. De minister hecht belang aan de veiligheid van de ondergrond met de strategische grondwatervoorraden. De minister is ook medeondertekenaar van de Structuurvisie Ondergrond. De minister merkt op dat het gas gewonnen wordt in de diepe ondergrond (ca. 2800 meter) en het grondwater zich bevindt in de ondiepe ondergrond (tot 40 meter). Op basis van de informatie uit het winningsplan en de ontvangen adviezen vindt de minister dat het risico op nadelige gevolgen voor grondwater beperkt is.
6p	0052	Zienswijze	Indiener stelt dat instandhouding van de kwelwatervoorziening zonder enige vervuiling en verstoring in het Natura 2000-gebied Langstraat gegarandeerd moet worden
		Antwoord	Het dichtstbij gelegen Natura 2000-gebied, Langstraat, is gelegen op een afstand van ongeveer 3 kilometer van het gebied waarop het winningsplan ziet en bevindt zich voor een deel in de bodemdalingsskom. De maximale bodemdaling in het oostelijke deel van het Natura 2000-gebied bedraagt 0,6 cm. Op basis van het advies van de provincie Noord-Brabant zal de verwachte bodemdaling geen effect hebben op het Natura 2000-gebied Langstraat. De maximale bodemdaling van 0,6 cm ter hoogte van Langstraat valt binnen de nauwkeurigheidsmarges waar de waterschappen in hun beheer rekening mee houden. Het waterschap kan eventuele grotere gevolgen tegengaan door het waterpeil aan te passen. Gezien het bovenstaande wordt niet verwacht dat nadelige effecten op het Natura 2000 gebied Langstraat zullen optreden als gevolg van dit winningsplan.

		Conclusie	Gelet op zienswijzen met betrekking tot natuur en milieu zijn er geen gronden om het instemmingsbesluit Waalwijk-Noord te wijzigen. Wel zijn enkele tekstuele wijzigingen in de overwegingen opgenomen: <ul style="list-style-type: none"> • De afstand tussen het voorkomen en het Natura 2000-gebied Langstraat is gespecificeerd. • De datum en het kenmerk van de vigerende omgevingsvergunning is opgenomen in de tekst. • De tekst met betrekking tot het Barmm is aangepast in verband met de wijziging van het Barmm per 6 maart 2017 • Enkele schrijffouten zijn aangepast.
7			<i>Overig</i>
7a	R012, R028, R040, R046, R048, 0007, 0013, 0015, 0017, 0018, 0020, 0022, 0030 0032, 0033, 0039	Zienswijze	Indieners stellen dat de gaswinning zich niet verhoudt met een consistent rijksbeleid voor het realiseren van de klimaatdoelstellingen. De rijksoverheid is op dit moment actief bezig om gasgebruik te ontmoedigen en het gebruik van duurzame bronnen te stimuleren. Het gebruik van fossiele brandstoffen moet in Nederland verminderen om te kunnen voldoen aan de klimaatdoelstellingen. Onlangs is het besluit genomen om bij nieuwbouwwoningen geen gasaansluitingen meer toe te staan. De gaswinningsplannen voor Waalwijk sluiten niet aan bij de landelijke ambities om klimaatneutraal te worden. Er zijn veel duurzame alternatieven aanwezig en wij zijn van mening dat het beter is om in te zetten op die duurzame alternatieven dan op conventionele gaswinning.
		Antwoord	In de brief van 30 mei 2018 van de minister aan de Tweede Kamer (Kamerstukken II 2017-2018, 33529, nr. 469) met betrekking tot gaswinning uit de kleine velden en energietransitie legt het kabinet de prioriteit bij een zo snel mogelijke transitie naar duurzame energie. Zolang dat nodig is om tegemoet te komen aan de (afnemende) Nederlandse aardgasvraag, wil het kabinet het aardgas uit de kleine velden winnen, waar en voor zover dit veilig kan. Dit beleid is uitgebreider toegelicht in paragraaf 2 van het instemmingsbesluit. Voor het klimaatbeleid van de Nederlandse overheid verwijst de minister naar www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/klimaatverandering/klimaatbeleid .
7b	R012, R046	Zienswijze	Indieners stellen dat gaswinning in strijd is met het lokale duurzaamheidsbeleid. Indieners tonen zich ambitieus op het gebied van duurzaamheid, met doelstellingen over lokale opwekking van duurzame energie en bijdragen aan de energietransitie. Het verlengen van de gaswinning in Waalwijk is strijdig met deze doelstellingen en ondermijnt zelfs de geloofwaardigheid van hun ambitieuze lokale duurzaamheidsbeleid.
		Antwoord	De minister is zich bewust van de omgeving waarin mijnbouwactiviteiten plaatsvinden en onderschrijft het belang van het lokale duurzaamheidsbeleid. De minister waardeert de ambities van de decentrale overheden op het gebied van duurzaamheid, met doelstellingen over lokale

			opwekking van duurzame energie en bijdragen aan de energietransitie. Deze zienswijze ziet echter niet op toetsingsgronden in de Mijnbouwwet en leidt dus niet tot het opnemen van een voorschrift in het instemmingsbesluit. In de brief van 30 mei 2018 (Kamerstukken II 2017-2018, 33529, nr. 469) met betrekking tot gaswinning uit de kleine velden en energietransitie legt het kabinet de prioriteit bij een zo snel mogelijke transitie naar duurzame energie. Zolang dat nodig is om tegemoet te komen aan de (afnemende) Nederlandse aardgasvraag, wil het kabinet het aardgas uit de kleine velden winnen, waar en voor zover dit veilig kan. Dit beleid is toegelicht in paragraaf 2 van het instemmingsbesluit.
7c	R012, R028, R046	Zienswijze	Indieners stellen dat gaswinning stuit op wantrouwen, onrust en verzet onder de bevolking en het bestuur in de regio. Diverse gemeenten in de regio en de provincie Noord-Brabant hebben zich nadrukkelijk uitgesproken tegen de gaswinningsplannen. Dit betekent dat het draagvlak voor gaswinning onder de bevolking en de gekozen lokale en provinciale volksvertegenwoordigers nagenoeg ontbreekt. Indieners stellen dat het een democratische opgave is voor de rijksoverheid om hiermee rekening te houden bij haar besluiten die zo nadrukkelijk lokale belangen raken.
		Antwoord	De minister is zich bewust van de omgeving waarin mijnbouwactiviteiten plaatsvinden en onderschrijft het belang van draagvlak onder de bevolking in de regio. Het is van belang te weten dat de af te wegen belangen en relevante feiten in het licht staan van het volgens de wet te nemen besluit. De aanvraag inclusief de adviezen worden getoetst en gewogen in het licht van de in de Mbw opgenomen toetsingsgronden. Uitsluitend die onderdelen van een zienswijze die relevant zijn voor de beoordeling van een aanvraag aan de hand van de in de Mbw opgenomen gronden, kunnen eventueel leiden tot voorschriften aan het besluit. Onderdelen van een zienswijze die zien op andere zaken dan waar de toetsingsgronden op zien, kunnen niet leiden tot het opnemen van een voorschrift in het besluit. Wantrouwen en onrust kunnen deels ontstaan door gebrek aan informatie en door onduidelijkheden. De minister probeert te voorzien in een heldere en transparante communicatie over mijnbouwactiviteiten en de effecten. De uitgebreide beschrijving in het winningsplan is hier een voorbeeld van.
7d	R048	Zienswijze	Indiener stelt dat de uitbreiding van de gaswinning strijdig is met de kamerbrief over kleine velden waar wordt gesproken over de afbouwfase van de gaswinning uit de kleine velden. De productie in het gasveld Waalwijk-Noord neemt ieder jaar af, indiener ziet dit als de afbouwfase. Het winningsplan voorziet echter in een aanzienlijke productieverhoging door de volgende maatregelen: <ul style="list-style-type: none"> • het boren van aftakkingen van bestaande putten • het boren van nieuwe putten • wijzigingen in bestaande putten • hydraulische stimulatie

			Zonder bovenstaande maatregelen is de verwachting dat het veld Waalwijk-Noord nog 107 miljoen Nm ³ gas produceert. Bij het inzetten van hydraulische stimulatie is de verwachting dat maximaal 743 miljoen Nm ³ wordt geproduceerd en bij het inzetten van zowel hydraulische stimulatie als het boren van extra putten of aftakkingen wordt een maximale productie van 1618 Nm ³ gas verwacht. Deze grote toename van de productie is in strijd met de afbouwfase van de kleine velden. Het gaswinningsplan voor Waalwijk-Noord past niet in de landelijke ambities om klimaatneutraal te worden.
		Antwoord	In de brief van 30 mei 2018 (Kamerstukken II 2017-2018, 33529, nr. 469) met betrekking tot gaswinning uit de kleine velden en energietransitie legt het kabinet de prioriteit bij een zo snel mogelijke transitie naar duurzame energie. Zolang het nodig is om tegemoet te komen aan de (afnemende) Nederlandse aardgasvraag, wil het kabinet het aardgas uit de kleine velden winnen, waar en voor zover dit veilig kan. De minister benadrukt dat de instemming met het winningsplan Waalwijk-Noord in lijn is met genoemde kamerbrief. Dit beleid is toegelicht in paragraaf 2 van het instemmingsbesluit.
7e	R048	Zienswijze	Indiener verzoekt te waarborgen dat bij een eventueel toekomstig incident bij mijnbouwactiviteiten ook de provincie Noord-Brabant hierover wordt geïnformeerd. Het advies van indiener om de procedure bij incidenten aan te passen heeft de minister niet overgenomen en de minister gaat hier in het ontwerpbesluit ook niet op in. Indiener begrijpt dat de afhandeling van incidenten geregeld is in de omgevingsvergunning, maar constateren dat bij de huidige afhandeling niet alle belanghebbenden zijn geïnformeerd. Indiener verzoekt daarom om te waarborgen dat bij een toekomstig incident bij mijnbouwactiviteiten indiener hierover ook worden geïnformeerd.
		Antwoord	Het incident (op het mijnbouwwerk Waalwijk-Zuid in de gemeente Loon op Zand), waar de indiener naar verwijst, is een voorval dat binnen de kaders van de omgevingsvergunning, die voor die locatie geldt, is afgehandeld. Daarin zijn voorschriften gegeven om de kans te beperken dat dergelijke incidenten zich kunnen voordoen. Indien een incident zich toch voordoet, beoordeelt SodM hoe de gevolgen ervan beperkt moeten worden. Bij de beoordeling en instemming met het winningsplan gaat het om de winning van gas in de (diepe) ondergrond en wordt het planmatig gebruik en beheer daarvan beoordeeld en de kans op bodemdaling en bodemtrilling en de gevolgen die dat kan hebben (zie artikel 36 Mbw). Voor zover het gaat om milieueffecten van met de gaswinning samenhangende bovengrondse activiteiten, zoals de mijnbouwinstallatie, wordt dit beoordeeld in het kader van de omgevingsvergunning. Deze aspecten kunnen niet in de beoordeling van het winningsplan worden betrokken en niet leiden tot het weigeren van instemming of het opnemen van beperkingen of voorschriften aan de instemming. Ten aanzien van de melding van het incident bij de provincie Noord-Brabant het volgende. Vermilion heeft conform voorschriften het incident gemeld bij SodM. Het incident is

			door SodM gemeld bij de Omgevingsdienst Midden- en West-Brabant. De minister is er destijds van uit gegaan dat de Omgevingsdienst de doormelding van incidenten verzorgt naar de decentrale overheden, zoals de gemeente en de provincie. In dit geval is gebleken dat de doormelding naar de gemeente en provincie niet heeft plaatsgevonden. Naar aanleiding van dit incident heeft SodM de werkwijze t.a.v. het doormelden van incidenten naar decentrale overheden aangescherpt, hetgeen ook is gecommuniceerd met de gemeente Loon op Zand en de provincie Noord-Brabant, om ervoor te zorgen dat decentrale overheden tijdig worden geïnformeerd.
7f	R048	Zienswijze	Indiener verzoekt voorwaarden op te nemen voor de afdichting en afwerking van de put bij beëindiging van de gaswinning. Het advies van indiener om voorwaarden op te nemen voor putafwerking en putafdichting na beëindiging van de winning heeft de minister niet overgenomen. Zoals in het advies van indiener is aangegeven overlapt de winning in het zuiden met het grondwaterbeschermingsgebied Loon op Zand. Indiener vindt het daarom belangrijk dat de afdichting en afwerking van de put bij de beëindiging van de winning zodat wordt voorkomen dat het grondwater bestemd voor drinkwater verontreinigd raakt. Indiener verzoekt dan ook om hiervoor voorwaarden op te nemen.
		Antwoord	De minister is zich bewust van het belang van de wijze van beëindiging van de gaswinning. Deze zienswijze ziet echter niet op toetsingsgronden in de Mijnbouwwet voor het winningsplan en leidt dus niet tot het opnemen van een voorschrift in het instemmingsbesluit. Regels over het buiten gebruik stellen van mijnbouwwerken staan in paragraaf 5.1.4 van het Mbb. Een beëindiging van een mijnbouwinrichting vindt plaats binnen de kaders van een omgevingsvergunning en wordt te zijner tijd beschreven in het door de uitvoerder bij de minister in te dienen sluitingsplan. Het sluitingsplan wordt uiterlijk een jaar na het staken van de winning ingediend. Het sluitingsplan heeft de instemming van Onze Minister. De instemming kan worden verleend onder beperkingen of daaraan kunnen voorschriften worden verbonden in verband met risico op schade. De minister beslist over het sluitingsplan binnen dertien weken na de indiening ervan. Dit besluit staat open voor bezwaar en beroep. Op grond van art. 40 Mbb bevat het sluitingsplan: <ul style="list-style-type: none"> • een beschrijving van de wijze waarop bij het mijnbouwwerk behorend materiaal zal worden afgevoerd; • een beschrijving van op het mijnbouwwerk aanwezige afvalstoffen en de bestemming ervan; • een beschrijving van de maatregelen die worden genomen ter voorkoming van schade; • een beschrijving van de maatregelen die worden genomen om het terrein waarop het mijnbouwwerk is opgericht zoveel mogelijk in de oorspronkelijke staat terug te brengen of voor zover dit niet mogelijk is een beschrijving van de toestand waarin het mijnbouwwerk wordt achtergelaten en, voor zover van toepassing, de bestemming ervan;

			<ul style="list-style-type: none"> • het tijdstip waarop met de beschreven werkzaamheden wordt aangevangen en waarop deze worden beëindigd, en • het beoogde tijdstip van de sluiting.
7g	0005	Zienswijze	Het meeste gas is al uit het veld gehaald. Verdere gaswinning is daarom niet nodig.
		Antwoord	Uit het winningsplan blijkt dat er nog op een doelmatige wijze gas gewonnen kan worden uit het gasvoorkomen Waalwijk-Noord.
7h	0010	Zienswijze	Indiener vindt dat de overheid moet stoppen met gaswinning, de problemen in Groningen en de schadelijke gevolgen voor woningen zijn genoegzaam bekend. Indiener is van mening dat de overheid moet zoeken naar alternatieven zoals wind- en zonne-energie en moet inzetten op minder gasgebruik door de consument. Dit mag met hetzelfde enthousiasme als destijds de bevolking werd warm gemaakt voor het stoken op gas.
		Antwoord	Het gebruik van fossiele brandstoffen in industrie en in huishoudens wordt de komende jaren teruggebracht. In de brief van 30 mei 2018 van de minister aan de Tweede Kamer (Kamerstukken II 2017-2018, 33529, nr. 469) met betrekking tot gaswinning uit de kleine velden en energietransitie legt het kabinet de prioriteit bij een zo snel mogelijke transitie naar duurzame energie. Zolang dat nodig is om tegemoet te komen aan de (afnemende) Nederlandse aardgasvraag, wil het kabinet het aardgas uit de kleine velden winnen, waar en voor zover dit veilig kan. Dit beleid is toegelicht in paragraaf 2 van het instemmingsbesluit. Hoewel omwonenden en decentrale overheden bij de gaswinning uit de kleine velden vaak aangeven te vrezen voor "Groningse taferelen", zijn deze hier niet te verwachten. De effecten van de gaswinning uit de kleine velden zoals Waalwijk-Noord zijn wezenlijk anders en vele malen minder ernstig dan die bij de gaswinning uit het Groningenveld.
7i	0011	Zienswijze	Indiener stelt dat hoewel de inhoud van het ontwerpbesluit wellicht correct is, indiener als burger onvoldoende deskundig is om het besluit inhoudelijk te kunnen beoordelen. Dat heeft tot gevolg dat indiener zich zorgen maakt over wat er niet in het ontwerpbesluit staat waar het gaat over mogelijke schadelijke gevolgen op de lange termijn. Bovendien is er voor Vermilion omzet in het spel en dat aspect moet dan ook kritisch worden beschouwd.
		Antwoord	De minister is zich bewust van de zorgen uit de omgeving. Bij de beoordeling en instemming met het winningsplan gaat het om de winning van gas in de (diepe) ondergrond en wordt het planmatig gebruik en beheer daarvan beoordeeld en de kans op bodemdaling en bodemtrilling en de gevolgen die dat kan hebben (zie artikel 36 Mbw). De minister toetst zodoende het winningsplan aan de gevolgen op de lange termijn. Het winningsplan geeft geen aanleiding tot het voorschrijven van aanvullende voorschriften, anders dan in het ontwerp-instemmingsbesluit is vermeld. De bovengrondse gevolgen voor het milieu die het mijnbouwwerk Waalwijk-Noord kan veroorzaken (ook op lange termijn) worden beoordeeld in het kader van de omgevingsvergunning.

7j	0012	Zienswijze	Indiener is het er niet mee eens dat de Rijksoverheid wil dat er in Groningen wordt gestopt met gaswinning en dat in particuliere woningen geen gas meer wordt gebruikt voor centrale verwarming, warm water en koken, terwijl diezelfde overheid goedvindt dat de gaswinning in Waalwijk-Noord tot 2026 wordt voortgezet.
		Antwoord	Er is geen causaal verband tussen het besluit tot beëindiging van de gaswinning in Groningen en het instemmingsbesluit op het winningsplan Waalwijk-Noord. In de brief van 30 mei 2018 van de minister aan de Tweede Kamer (Kamerstukken II 2017-2018, 33529, nr. 469) met betrekking tot gaswinning uit de kleine velden en energietransitie legt het kabinet de prioriteit bij een zo snel mogelijke transitie naar duurzame energie. Zolang dat nodig is om tegemoet te komen aan de (afnemende) Nederlandse aardgasvraag, wil het kabinet het aardgas uit de kleine velden winnen, waar en voor zover dit veilig kan. Dit beleid is toegelicht in paragraaf 2 van het instemmingsbesluit.
7k	0012	Zienswijze	Indiener is het er niet mee eens dat de zienswijze van de provincie wordt genegeerd.
		Antwoord	De minister beantwoordt alle zienswijzen op het winningsplan Waalwijk-Noord, waaronder ook de zienswijze van de provincie en betreft deze in zijn beoordeling.
7l	0013	Zienswijze	Waarom weer meer gaswinning in een gemeente die zich, net als omliggende gemeenten, uitspreekt tegen nieuwe gaswinning en waar burgers ook helemaal niet op zitten te wachten?
		Antwoord	In de brief van 30 mei 2018 van de minister aan de Tweede Kamer (Kamerstukken II 2017-2018, 33529, nr. 469) met betrekking tot gaswinning uit de kleine velden en energietransitie legt het kabinet de prioriteit bij een zo snel mogelijke transitie naar duurzame energie. Zolang dat nodig is om tegemoet te komen aan de (afnemende) Nederlandse aardgasvraag, wil het kabinet het aardgas uit de kleine velden winnen, waar en voor zover dit veilig kan. Dit beleid is toegelicht in paragraaf 2 van het instemmingsbesluit. Energievoorziening, en daarmee ook de mijnbouwactiviteiten die daaraan bijdragen, is van nationaal belang en daarmee een verantwoordelijkheid van alle overheden.
7m	0013	Zienswijze	Wat gebeurt er met de putten na sluiting?
		Antwoord	De wijze waarop putten en boorgaten afgesloten, verwijderd en vervolgens getest moeten worden, is vastgelegd in afdeling 8.5 Mijnbouwregeling. Bij het sluitingsproces worden meerdere zogenoemde 'cementpluggen' van tientallen meters in het boorgat geplaatst. Deze sluiten het boorgat af. De putten worden een aantal meters onder het maaiveld afgesloten en afgezaagd. Vervolgens worden de delen van de installatie weggehaald en indien mogelijk, gerecycled. Bovengrondse buisleidingen en kabels, vloeren, installaties, behuizingen, omheiningen, etc. worden ook verwijderd, tenzij anders overeengekomen met de grondeigenaar. Het opruimen van de put en -locatie duurt meestal enkele maanden. Tijdens de sluitingswerkzaamheden voert SodM inspecties uit.

7n	0013	Zienswijze	Wat gebeurt er met het gas dat hier wordt gewonnen, wordt het gebruikt in Nederland of geëxporteerd?
		Antwoord	Het grootste deel van het in Nederland gewonnen aardgas wordt gebruikt in Nederland in de industrie, huishoudens, diensten en landbouw. Een deel van het in Nederland gewonnen aardgas wordt geëxporteerd naar het buitenland. Meer informatie over energieaanbod en verbruik in Nederland is te vinden op de site van Energie Beheer Nederland, www.ebn.nl
7o	0013	Zienswijze	Is deze winning bedoeld als een van de maatregelen om de verminderde gaswinning in Groningen te compenseren?
		Antwoord	Nee. Er is geen causaal verband tussen het besluit tot beëindiging van de gaswinning in Groningen het instemmingsbesluit op het winningsplan Waalwijk-Noord.
7p	0013	Zienswijze	Wordt er afgefakkeld?
		Antwoord	De vigerende omgevingsvergunning voor Waalwijk- Noord is de omgevingsvergunning met het kenmerk DGETM-EM/13208553 d.d. 28 februari 2014. Op grond van deze vergunning is affakkelen van gas onder voorwaarden toegestaan. Dit aspect maakt geen deel uit van het toetsingskader voor het instemmingsbesluit.
7q	0013	Zienswijze	Hoeveel verkeer veroorzaken de werkzaamheden?
		Antwoord	Het verkeer is een omgevingsaspect dat betrokken is bij de omgevingsvergunning. De vigerende omgevingsvergunning voor Waalwijk- Noord is de omgevingsvergunning met het kenmerk DGETM-EM/13208553 d.d. 28 februari 2014. Dit aspect maakt geen deel uit van het toetsingskader voor het instemmingsbesluit. Op basis van de aanvraag voor de omgevingsvergunning zijn er dagelijks werknemers aanwezig in de mijnbouwrichting, wat dagelijks leidt tot vervoersbewegingen.
7r	0013	Zienswijze	Heeft Vermilion plannen om over te stappen op duurzame energie?
		Antwoord	Vermilion Energy Netherlands B.V. is als aspirant-lid toegetreden tot DAGO, de Vereniging van Nederlandse Geothermie Operators. Deze toetreding is een concrete stap in een verdere samenwerking tussen de geothermiesector en de olie- en gasector met als doel meer van elkaar te leren, de ontwikkeling van geothermie in Nederland te versnellen en zo bij te dragen aan de transitie naar een duurzame energievoorziening. Vermilion werkt aan projecten om uitgeproduceerde gasputten om te vormen tot geothermieputten, en om groen gas te faciliteren.
7s	0013	Zienswijze	Welke vergunningen heeft Vermilion nodig om de winning van gas in Waalwijk-Noord voort te zetten?
		Antwoord	Naast het instemmingsbesluit heeft Vermilion een omgevingsvergunning nodig voor het in werking hebben van een mijnbouwrichting. De vigerende omgevingsvergunning voor Waalwijk- Noord is de omgevingsvergunning met het kenmerk DGETM-EM/13208553 d.d. 28 februari

			2014.Voor wijziging van de inrichting is een omgevingsvergunning verplicht. Voor de aanleg van een boorgat is tevens een omgevingsvergunning verplicht.
7t	0013	Zienswijze	Moet de gemeente een omgevingsvergunning afgeven?
		Antwoord	De minister is bevoegd gezag voor een omgevingsvergunning voor het oprichten of veranderen van een mijnbouwwinrichting of voor het aanleggen van een boorgat.
7u	0013	Zienswijze	Heeft Vermilion de gemeente geld beloofd?
		Antwoord	Deze vraag dient de indiener aan de betrokken gemeenten te stellen. De minister kan deze vraag niet beantwoorden. Als indiener doelt op een financiële bijdrage aan de omgeving merkt de minister op dat het aan Vermilion is, zoals ook in Hoofdstuk 7 van de "Gedragscode gaswinning kleine velden" is opgesteld, hoe zij een positieve bijdrage aan de omgeving wil geven.
7v	0013	Zienswijze	Indiener stelt dat al vele jaren de gevolgen van gaswinning vaak nadeliger uitpakken dan voorzien. De minister heeft als overheid een verplichting naar de huidige bevolking en toekomstige generaties. Zijn de gevolgen van gaswinning in de hand te houden?
		Antwoord	In het winningsplan zijn de risico's als gevolg van bodembewegingen door de voorgenomen gaswinning beoordeeld op veiligheid voor omwonenden en op het voorkomen van schade aan gebouwen of infrastructurele werken of de functionaliteit daarvan en op nadelige gevolgen voor natuur en milieu. Op basis van deze risicoanalyse en de adviezen van SodM, TNO en de Tcbb oordeelt de minister dat de gevolgen beperkt zijn. Er is voor de minister geen reden om van instemming met het winningsplan Waalwijk-Noord af te zien.
7w	0013	Zienswijze	Vermilion is in andere delen van het land meerdere malen op de vingers getikt voor het zich niet houden aan procedures en voorschriften. Hoe gaat de minister garanderen dat dit hier niet weer gebeurt?
		Antwoord	De beroepsprocedure waar indiener naar verwijst heeft betrekking op een omgevingsvergunning voor een mijnbouwwerk ter plaatse van een ander gasveld en dient los gezien te worden van het winningsplan Waalwijk-Noord. SodM is als toezichthouder verantwoordelijk voor het toezicht op de naleving van de voorschriften uit het winningsplan en de omgevingsvergunning, waaronder toezicht op het te winnen volume.
7x	0013	Zienswijze	Hoe vaak gaan er ambtenaren ter plaatse controleren of Vermilion zich aan de voorschriften houdt?
		Antwoord	SodM voert jaarlijks inspecties uit waarbij de nadruk ligt op veiligheid, gezondheid en milieu. De inspecties worden zowel aangekondigd als onaangekondigd uitgevoerd. Bij klachten of incidenten volgt er altijd onderzoek. Het toezichtprogramma bestaat uit minimaal 1 integrale inspectie op alle wet- en regelgeving en specifieke thema-inspecties.
7y	0013	Zienswijze	Is het mogelijk de vergunning van Vermilion weer in te trekken als het toch mis gaat
		Antwoord	SodM is de onafhankelijke toezichthoudende instantie die toeziet op het naleven van de wet- en regelgeving voor mijnbouwgerelateerde projecten. De toezichthouder oordeelt of er aan alle

			wettelijke regels en voorschriften wordt voldaan en, indien er niet aan wordt voldaan, of er handhavend opgetreden moet worden. Vergunningverlening en het houden van toezicht zijn strikt gescheiden. Als uiterste mogelijkheid kan een vergunning worden ingetrokken.
7z	0013	Zienswijze	Wat gaat de minister doen met het negatieve advies van gemeente en provincie
		Antwoord	De minister heeft het advies van de gemeenten en provincie betrokken bij de besluitvorming. In het instemmingsbesluit zijn de punten uit het advies van de gemeenten en provincie opgenomen en is uiteengezet hoe deze adviezen in de beoordeling zijn betrokken. Mede op basis van deze adviezen is een voorschrift opgenomen met betrekking tot het uitvoeren van bouwkundige opnames.
7aa	0015	Zienswijze	Indiener stelt dat in het kader van terugdringing van gaswinning het belang verschuift van energievoorziening naar onder andere geothermie. Indiener kent al voorbeelden van toepassing van deze techniek in zijn omgeving. Het lijkt indiener dan ook onverstandig om in ditzelfde gebied via hydraulische stimulatie aardgas te gaan winnen met risico van chemische verontreiniging. Dat geldt uiteraard ook voor de winning van grondwater wat in ons gebied altijd van groot belang is geweest.
		Antwoord	Om een geothermieproject uit te voeren is een opsporingsvergunning en vervolgens een winningsvergunning benodigd. Aangezien er ter plaatse van het gasvoorkomen Waalwijk-Noord geen opsporingsvergunning of winningsvergunning voor geothermie is verleend, is er geen geothermieproject ter plaatse van dit gasveld. Hydreco GeoMEC heeft een winningsvergunning voor aardwarmte in de regio Tilburg-Geertruidenberg. Dit gebied ligt ten zuidwesten van het gasvoorkomen Waalwijk-Noord, meer informatie over de ligging van deze gebieden is te vinden op www.nlog.nl . Doordat er geen overlap in opsporingsvergunning aardwarmte Tilburg-Geertruidenberg van Hydreco GeoMEC met het winningsplan Waalwijk-Noord is, is er geen conflictsituatie ten opzichte van de belangen van enerzijds aardwarmtewinning en anderzijds gaswinning.
7ab	0019, 0045	Zienswijze	Indieners stellen dat met afbouw van de gasvraag door de energietransitie, ook de gaswinning uit kleine velden in de afbouwfase is beland. Het onderhavige voornemen staat haaks hierop, immers Vermilion wil de gasproductie in Waalwijk-Noord net uitbreiden. Dit voornemen is dan ook in strijd met landelijk beleid.
		Antwoord	In de brief van 30 mei 2018 (Kamerstukken II 2017-2018, 33529, nr. 469) met betrekking tot gaswinning uit de kleine velden en energietransitie legt het kabinet de prioriteit bij een zo snel mogelijke transitie naar duurzame energie. Zolang dat nodig is om tegemoet te komen aan de (afnemende) Nederlandse aardgasvraag, wil het kabinet het aardgas uit de kleine velden winnen, waar en voor zover dit veilig kan. Dit beleid is uitgebreider toegelicht in paragraaf 2 van het instemmingsbesluit.

7ac	0022	Zienswijze	In het ontwerp-instemmingsbesluit noemt u op pagina 24 de gemeente Heumen. Dit moet de Gemeente Heusden zijn
		Antwoord	Dit is inderdaad een schrijffout. Dit wordt aangepast.
7ad	0029, 0038	Zienswijze	Indieners stellen dat Nederland af moet van fossiele brandstoffen. Nederland zit midden in een energietransitie. In dat licht is het een onbegrijpelijk signaal dat Vermilion nu toestemming krijgt om nog eens 1618 miljoen m ³ gas op te pompen in Waalwijk. Er moet juist geïnvesteerd worden in de transitie naar hernieuwbare energie. In Noord-Brabant zijn vijf locaties in beeld waar succesvol aardwarmte gewonnen kan worden. Samen hebben deze projecten een energiepotentie van 1,5 PJ per jaar. Kortom, het is tijd vol in te zetten op de transitie naar duurzame energie en afscheid te nemen van gas.
		Antwoord	In de brief van 30 mei 2018 (Kamerstukken II 2017-2018, 33529, nr. 469) met betrekking tot gaswinning uit de kleine velden en energietransitie legt het kabinet de prioriteit bij een zo snel mogelijke transitie naar duurzame energie. Zolang dat nodig is om tegemoet te komen aan de (afnemende) Nederlandse aardgasvraag, wil het kabinet het aardgas uit de kleine velden winnen, waar en voor zover dit veilig kan. Dit beleid is toegelicht in paragraaf 2 van het instemmingsbesluit.
7ae	0029, 0038, 0044	Zienswijze	Indieners stellen dat er eerder ongelukken gebeurden bij Vermilion. Met gaswinning zijn veiligheidsrisico's gemoeid. In augustus 2017 vond op de door Vermilion geëxploiteerde winning in Loon op Zand een incident plaats. Waarbij een nevel van gascondensaat ontsnapte. Uit voorzorg zijn toen landbouwgewassen verwijderd. Ook het vervoer van gas per vrachtwagen brengt veiligheidsrisico's met zich mee. Het belang van Vermilion weegt wat indieners betreft op geen enkele manier op tegen de mogelijke risico's voor omwonenden.
		Antwoord	Het incident (op het mijnbouwwerk Waalwijk-Zuid in de gemeente Loon op Zand), waar de indiener naar verwijst, is een voorval dat binnen de kaders van de Omgevingsvergunning, die voor de locatie geldt, is afgehandeld. Daarin zijn voorschriften gegeven om de kans te beperken dat dergelijke incidenten zich kunnen voordoen. Indien een incident zich toch voordoet, beoordeelt SodM hoe de gevolgen ervan beperkt moeten worden. Bij de beoordeling en instemming met het winningsplan gaat het om de winning van gas in de (diepe) ondergrond en wordt het planmatig gebruik en beheer daarvan beoordeeld en de kans op bodemdaling en bodemtrilling en de gevolgen die dat kan hebben (zie artikel 36 Mbw). Voor zover het gaat om milieueffecten van met de gaswinning samenhangende bovengrondse activiteiten, zoals de mijnbouwinstallatie, wordt dit beoordeeld in het kader van de omgevingsvergunning. Deze aspecten kunnen niet in de beoordeling van het winningsplan worden betrokken en niet leiden tot het weigeren van instemming of het opnemen van beperkingen of voorschriften aan de instemming.

			De minister merkt op dat transport van gewonnen gas per pijpleiding gaat en niet per vrachtwagen.
7af	0029, 0038, 0044	Zienswijze	Indiener stellen dat Vermilion in beeld is bij het Openbaar Ministerie. Het Openbaar Ministerie heeft een strafrechtelijk onderzoek geopend naar het lek in augustus 2017 incident. Ook in 2017 liep er een strafrechtelijk onderzoek naar Vermilion omdat het bedrijf daar fors meer gas uit de grond haalde dan in de vergunning was toegestaan. Het is onbegrijpelijk dat een dergelijke partij opnieuw de mogelijkheid wordt geboden nieuwe boringen te doen.
		Antwoord	Het incident (op het mijnbouwwerk Waalwijk-Zuid in de gemeente Loon op Zand), waar de indiener naar verwijst, is een voorval dat binnen de kaders van de omgevingsvergunning, die voor de locatie geldt, is afgehandeld. Daarin zijn voorschriften gesteld om de kans te beperken dat dergelijke incidenten zich kunnen voordoen. Het incident dat zich heeft voorgedaan wordt dan ook vanuit die kaders onderzocht. SodM houdt toezicht op de naleving van de voorschriften. In relatie tot de gaswinning bij Waalwijk-Noord is er geen overschrijding van de vergunde hoeveelheden. De minister ziet hierin, mede gelet op het toetsingskader van artikel 36, eerste lid, Mbw, geen aanleiding om instemming met het winningsplan Waalwijk-Noord te weigeren.
7ag	0029, 0038, 0044	Zienswijze	Indiener stellen dat gaswinning in de omgeving op geen enkel draagvlak kan rekenen. De provincie Noord-Brabant en de gemeenten Tilburg en Loon op Zand staan uitgesproken negatief tegenover de voorgenomen gaswinning. Het college van B&W van Waalwijk heeft aangegeven 'niet blij te zijn met de ontwikkelingen' en ook de gemeenten Wijk en Aalburg en Waalwijk hebben zich kritisch uitgelaten. Het Algemeen Bestuur van het waterschap Brabantse Delta heeft eveneens aangegeven tegen de gaswinning in Waalwijk-Noord te zijn.
		Antwoord	De minister heeft begrip voor regionale belangen. Bij de beoordeling en instemming met het winningsplan gaat het om de winning van gas in de (diepe) ondergrond en wordt het planmatig gebruik en beheer daarvan beoordeeld en de kans op bodemdaling en bodemtrilling en de gevolgen die dat kan hebben (zie artikel 36 Mbw). De minister heeft de adviezen en zienswijzen, waaronder die van de provincie, gemeenten en waterschappen, in de beoordeling betrokken. Instemming met het winningsplan vindt plaats op grond van een wettelijke toets. De aspecten die op de gronden uit artikel 36 Mbw betrekking hebben kunnen eventueel leiden tot voorschriften aan het besluit.
7ah	0030	Zienswijze	Indiener stelt dat de gaswinning tot grote zorgen leidt onder de huurders van indiener. Indiener heeft begrepen dat een groot aantal bewoners in het gaswinningsgebied, waaronder ook huurders van indiener, een petitie heeft ondertekend waarin zij zich uitspreken tegen de plannen. Net als indiener vinden zij deze manier van gaswinning absoluut niet gegarandeerd veilig voor bodem, milieu en omgeving. Indiener draagt een verantwoordelijkheid voor de veiligheid en het welbevinden van haar huurders en ondersteunt het signaal dat de huurders afgeven.

		Antwoord	Op basis van het winningsplan en de adviezen van inhoudelijke deskundigen, zoals SodM, TNO en Tcbb, stelt de minister vast dat als gevolg van de gaswinning Waalwijk-Noord de bodemdaling beperkt is en de kans op beven verwaarloosbaar is. Als een gevolg hiervan is de kans op schade als gevolg bodembewegingen als gevolg van de gaswinning verwaarloosbaar.
7ai	0032	Zienswijze	Indiener stelt dat de grote commerciële belangen van Vermilion kunnen leiden tot een alles of niets scenario. Vermilion heeft willens en wetens een ondernemersrisico genomen door te investeren in deze exploitatie. Eerder gedane stimulaties hebben niet geleid tot het door Vermilion beoogde resultaat. Wel is, volgens indiener, gebleken dat er aanzienlijke milieuvervuiling opgetreden is op hun locatie. Grote commerciële belangen zullen dan ook het nemen van nog grotere risico's in een ultieme poging om tot resultaat te komen, zeer zeker niet uitsluiten en laten prevaleren boven de veiligheid van en voor ons.
		Antwoord	De minister is zich bewust van de commerciële belangen van mijnbouwondernemingen. SodM ziet toe op de naleving door Vermilion van de geldende wet- en regelgeving en de voorschriften uit (onder meer) dit instemmingsbesluit en de vigerende omgevingsvergunning.
7aj	0034	Zienswijze	Indiener vindt het onbegrijpelijk dat na alle maatschappelijke discussie en onrust rond de gaswinning in Groningen er besloten wordt tot uitbreiding van de gaswinning in Waalwijk. Dit is niet uit te leggen aan de bewoners, die juist de boodschap krijgen van het gas áf te moeten.
		Antwoord	Waar het Groningenveld een initieel gasvolume had van 2800 miljard Nm ³ , is dit initieel gasvolume van het Waalwijk-Noord voorkomen ca. 5 miljard Nm ³ (circa 560 maal kleiner). De effecten van de gaswinning uit het Groningenveld (bodemdaling en bodemtrillingen) zijn, mede door de enorme omvang van het veld en de lange winningshistorie, wezenlijk anders en vele malen ernstiger dan die bij de gaswinning uit de kleine velden, zoals het gasveld Waalwijk-Noord. De minister legt de prioriteit bij een zo snel mogelijke transitie naar duurzame energie. Zolang het nodig is om tegemoet te komen aan de (afnemende) Nederlandse aardgasvraag, zal de minister instemmen met winning van aardgas uit de kleine velden, waar en voor zover dit veilig kan.
7ak	0043	Zienswijze	Indiener stelt dat begin augustus 2017 bij een van de gaswinningen van Vermilion in Loon op Zand aardgasconcentraat is vrijgekomen en in het milieu terecht gekomen. Er was sprake van een lekkage bij de gasinstallatie en daardoor is het condensaat, dat onder meer benzeen bevat, ontsnapt. Aardgascondensaat is brandbaar en explosief. Inademen kan leiden tot irritatie, overgeven, duizeligheid en hoofdpijn. Het condensaat is terechtgekomen op onder meer landbouwgewassen en gebouwen in de nabije omgeving. Vermilion heeft een verontreinigde strook maïs weggehaald en vernietigd. Mogelijk zijn er ook gronden gesaneerd. Directe en indirecte risico's voor de volksgezondheid en vervuiling van landbouwpercelen van leden van indiener zijn onacceptabel. Indiener dringt erop aan dat er aanvullende voorwaarden op genomen worden voor de winning in Waalwijk-Noord om een dergelijk incident te voorkomen.

		Antwoord	Het incident (op het mijnbouwwerk Waalwijk-Zuid in de gemeente Loon op Zand), waar indiener naar verwijst, is een voorval dat binnen de kaders van de Omgevingsvergunning, die voor de locatie geldt, is afgehandeld. Daarin zijn voorschriften gesteld om de kans te beperken dat dergelijke incidenten zich kunnen voordoen. Het incident dat zich heeft voorgedaan wordt dan ook vanuit die kaders opgevolgd, aangezien in de Vergunning Wet milieubeheer met het kenmerk ME/EP/UM/4019046 voor de inrichting Waalwijk-Zuid d.d. 18 maart 2004 voorschriften zijn gesteld. De minister merkt op dat er geen gas uit het gasveld Waalwijk-Noord gewonnen wordt vanaf de locatie Waalwijk-Zuid. Bij de beoordeling en instemming met het winningsplan gaat het om de winning van gas in de (diepe) ondergrond en wordt het planmatig gebruik en beheer daarvan beoordeeld en de kans op bodemdaling en bodemtrilling en de gevolgen die dat kan hebben (zie artikel 36 Mbw). Voor zover het gaat om milieueffecten van met de gaswinning samenhangende bovengrondse activiteiten, zoals de mijnbouwinrichting, wordt dit beoordeeld in het kader van de omgevingsvergunning. Deze aspecten kunnen niet in de beoordeling van het winningsplan worden betrokken en niet leiden tot het weigeren van instemming of het opnemen van beperkingen of voorschriften aan de instemming.
7al	0043, 0044	Zienswijze	Indiener stellen dat bij de lekkage van aardgascondensaat in augustus 2017 in Loon op Zand de communicatie over het incident laat op gang kwam. Er moet een communicatieplan uitgewerkt worden voor het geval van calamiteiten om zo veel mogelijk schade te voorkomen.
		Antwoord	Het incident op het mijnbouwwerk Waalwijk-Zuid in de gemeente Loon op Zand), waar indiener naar verwijst, is een voorval dat binnen de kaders van de Omgevingsvergunning, die voor de locatie geldt, dient te worden afgehandeld, aangezien in de Vergunning Wet milieubeheer met het kenmerk ME/EP/UM/4019046 voor de inrichting Waalwijk-Zuid d.d. 18 maart 2004 voorschriften zijn gesteld. De minister merkt op dat er geen gas uit het gasveld Waalwijk-Noord gewonnen wordt vanaf de locatie Waalwijk-Zuid. Daarin zijn communicatievoorwaarden gegeven, welke ook zijn opgevolgd. Naar aanleiding van dit incident heeft SodM de werkwijze ten aanzien van het doormelden van incidenten naar decentrale overheden aangescherpt, hetgeen ook is gecommuniceerd met de gemeente Loon op Zand. Bij de beoordeling en instemming met het winningsplan gaat het om de winning van gas in de (diepe) ondergrond en wordt het planmatig gebruik en beheer daarvan beoordeeld en de kans op bodemdaling en bodemtrilling en de gevolgen die dat kan hebben (zie artikel 36 Mbw). Voor zover het gaat om milieueffecten van met de gaswinning samenhangende bovengrondse activiteiten, zoals de mijnbouwinrichting, wordt dit beoordeeld in het kader van de omgevingsvergunning. Deze aspecten kunnen niet in de beoordeling van het winningsplan worden betrokken en niet leiden tot het weigeren van instemming of het opnemen van beperkingen of voorschriften aan de instemming.
7am	0044	Zienswijze	Indiener stelt dat het geproduceerde aardgascondensaat wordt opgeslagen op het WTC en per vrachtwagen als grondstof afgevoerd naar de petrochemische industrie. Wat voor invloed heeft dit

			op de transportbeweging en hoe past dit binnen het gedachtegoed van energieneutraal, duurzaamheid, klimaatadaptatie en circulaire economie? Waarom worden deze onderwerpen überhaupt niet benoemd in het winningsplan?
		Antwoord	De onderwerpen die indiener noemt zijn aspecten die worden beoordeeld in de omgevingsvergunning. De vigerende omgevingsvergunning voor Waalwijk- Noord is de omgevingsvergunning met het kenmerk DGETM-EM/13208553 d.d. 28 februari 2014.
7a	0044	Zienswijze	Indiener stelt dat SodM onafhankelijk is, maar onder toezicht staat van de Staat welke een groot economische belang heeft bij de gaswinning. De Mijnraad heeft de taak om de minister van strategisch te adviseren met betrekking tot het verlenen van opsporings- en winningsvergunningen. De minister dient een helder standpunt uit te dragen over de rol en positie van deze rijksdienst en daarmee over beschikbare expertise en ervaring met de opsporing en winning van aardgas uit voorkomens in Nederland. De risico's naar de winning van gas moeten beoordeeld worden door een totaal onafhankelijke partij die in het bezit is van voldoende deskundigheid en ruime ervaring. De winning mag géén enkel onaanvaardbaar risico opleveren. Zolang onderzoek niet heeft aangetoond dat er geen risico's zijn, pleit indiener voor meer onderzoek naar effecten. Indiener wil bij het Rijk op aandringen om eerst onafhankelijk onderzoek uit te laten voeren waarin ook de nazorg de nodige aandacht krijgt.
		Antwoord	SodM is de onafhankelijke toezichthoudende instantie, die toeziet op het naleven van de wet- en regelgeving voor mijnbouw gerelateerde projecten. De minister beslist onder andere over het verlenen van vergunningen in de mijnbouwsector. De toezichthouder oordeelt of er aan alle wettelijke regels en voorschriften wordt voldaan en, indien er niet aan wordt voldaan, of er handhavend opgetreden moet worden. Vergunningverlening en het houden van toezicht zijn strikt gescheiden. Met de wijzigingen van de Mijnbouwwet (Kamerstukken II: 34348) met betrekking tot de versterking van het veiligheidsbelang mijnbouw en regie met betrekking tot opsporings-, winnings-, en opslagvergunningen die in werking zijn getreden met ingang van 1 januari 2017 is de onafhankelijkheid vergroot. Daar het winningsplan door de onafhankelijke toezichthouder en TNO als onafhankelijke adviseur is beoordeeld, is nader onafhankelijk onderzoek niet nodig.
7ao	0044	Zienswijze	Indiener stelt dat het toezicht plaatsvindt door SodM. Het is van belang dat alle veiligheidsmaatregelen zoals de toegestane chemicaliën, de locatie van de boringen, de controle op lekkage bij verlaten putten na te leven, zowel aan de preventieve als aan de repressieve kant. De risico's dienen voor elke boring geïdentificeerd te worden en beschreven in bijvoorbeeld het veiligheid-, en gezondheidsdocument en in de Risico-Inventarisatie en Evaluatie. Wat is de rol van SodM bij het toezicht en hoe borgt SodM deze veiligheid? Indiener wil graag duidelijkheid over hoe het toezicht uitgevoerd gaat worden en het openbaar maken van een toezichtsplan.
		Antwoord	SodM is de onafhankelijke toezichthoudende instantie, die toeziet op het naleven van de wet- en regelgeving voor mijnbouw gerelateerde projecten. De minister beslist onder andere over het

			verlenen van vergunningen in de mijnbouwsector. De toezichthouder oordeelt of er aan alle wettelijke regels en voorschriften wordt voldaan en, indien er niet aan wordt voldaan, of er handhavend opgetreden moet worden. Vergunningverlening en het houden van toezicht zijn strikt gescheiden. SodM voert jaarlijks inspecties uit waarbij de nadruk ligt op veiligheid, gezondheid en milieu. De inspecties worden zowel aangekondigd als onaangekondigd uitgevoerd. Bij klachten of incidenten volgt er altijd onderzoek. Het toezichtprogramma bestaat uit minimaal 1 integrale inspectie op alle wet- en regelgeving en specifieke thema-inspecties. Voor meer informatie over de wijze van toezicht door SodM verwijst de minister naar de www.sodm.nl/over-ons .
7ap	0044	Zienswijze	Indiener stelt dat op grond van artikel 9c van de Mbw een vergunning slechts geheel of gedeeltelijk kan worden geweigerd op grond van het gebrek aan efficiëntie en verantwoordelijkheidszin, daaronder mede verstaan maatschappelijke verantwoordelijkheidszin, waarvan de aanvrager blijk heeft gegeven bij activiteiten onder een eerdere vergunning. Gezien de eerder gemaakte fouten van Vermilion kan de verantwoordelijkheidszin in twijfel worden getrokken.
		Antwoord	Artikel 9 van de Mbw ziet op opsporings- en winningsvergunningen en niet op winningsplannen. Het is de minister niet duidelijk naar welke fouten van Vermilion indiener verwijst. SodM is als toezichthouder verantwoordelijk voor het toezicht op de naleving van de voorschriften uit het winningsplan en de omgevingsvergunning.
7aq	0044	Zienswijze	Indiener stelt dat de minister op grond van artikel 17 van de Mbw binnen zes maanden na de ontvangst beslist op een aanvraag om een vergunning. Waarom is er niet binnen 6 maanden op de aanvraag van Vermilion beslist door de minister en de termijn verlengd?
		Antwoord	De termijn genoemd in artikel 17 Mbw heeft betrekking op opsporings- en winningsvergunningen en niet op instemmingsbesluiten op winningsplannen. De minister streeft ernaar om tijdig een besluit te nemen op een winningsplan. Vanwege de adviesperiodes en in het kader van de zorgvuldigheid duurt deze periode doorgaans langer dan 6 maanden.
7ar	0044	Zienswijze	Indiener stelt dat op grond van artikel 19 van de Mbw bij algemene maatregel van bestuur regels worden gesteld over het splitsen van een vergunning, waardoor twee of meer vergunningen voor twee of meer gebieden ontstaan. Welke regels zijn gesteld voor de opsplitsing van de winningsplannen van Vermilion?
		Antwoord	Artikel 19 Mbw heeft betrekking op een opsporingsvergunning, winningsvergunning of opslagvergunning en niet op een instemmingsbesluit op een winningsplan.
7as	0044	Zienswijze	Indiener stelt dat het winningsplan voor elk voorkomen binnen het vergunninggebied ten minste een beschrijving van de in artikel 35 van de Mbw genoemde onderdelen moet bevatten. Al deze bovenstaande punten zijn onvoldoende of met een te grote marge opgenomen in het winningsplan. Hoe lang de winning nog kan worden voortgezet is onbekend. De einddatum van productie is dus onzeker, niet alleen doordat er onzekerheden in de analyse van de ondergrond

			zitten, maar ook doordat toekomstige operationele ontwikkelingen niet allemaal voorspeld kunnen worden. De wijze van winning is niet beschreven, de verwachte hoeveelheden per jaar zijn ingeschaald in drie verschillende cases en er zijn geen kosten op jaarbasis benoemt voor het winnen van het gas.
		Antwoord	De minister stelt dat het winningsplan voor het voorkomen Waalwijk-Noord een beschrijving van de in artikel 35 van de Mbw genoemde onderdelen bevat. Hoe lang de winning nog kan worden voortgezet is bekend, 2026. Het winningsplan beschrijft de wijze van winning voldoende. De beschrijving van de verwachte hoeveelheden per jaar is een gebruikelijke beschrijving. De effecten zijn berekend op basis van het high case productieprofiel. Een overzicht van de kosten op jaarbasis voor het winnen van het gas is door Vermilion als vertrouwelijke informatie overhandigd aan de minister, omdat het concurrentiegevoelige informatie betreft wordt deze informatie niet openbaar gemaakt.
7at	0044	Zienswijze	Indiener stelt dat op grond van artikel 43 van de Mbw rondom een mijnbouwinstallatie een veiligheidszone geldt van 500 meter. Het is verboden zich te bevinden dan wel enig voorwerp te hebben of te doen hebben binnen een veiligheidszone anders dan ten behoeve van het op grond van een vergunning opsporen of winnen van delfstoffen, aardwarmte of het opslaan van stoffen. Wordt aan deze veiligheidszone gedaan bij de bestaande putten?
		Antwoord	Artikel 43 Mbw heeft enkel betrekking mijnbouwinstallaties, dat wil zeggen dat verankerd is in of aanwezig is boven de bodem van een oppervlaktewater (zoals de zee). Dit artikel is zodoende niet van toepassing op de gaswinning in Waalwijk-Noord.
		Conclusie	Gelet op bovenstaande onderdelen van de overige zienswijzen zijn er geen gronden om het instemmingsbesluit Waalwijk-Noord te wijzigen. Wel zijn er enkele tekstuele wijzigingen in de overwegingen opgenomen: <ul style="list-style-type: none"> • De reactie op het advies met betrekking tot archeologie is aangepast, aangezien dit niet tot het beoordelingskader van het winningsplan behoort. • De relatie tussen de gaswinning en de Bergsche Maas is nader gespecificeerd.